

Zlinszky János

**A közszolgálati média és az emberi méltóság
alapértéke**

Budapest, 2008. december, 35. szám

ISSN 1788-134X
ISBN 978-963-88088-7-5

Kiadja az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet
Budapest, 1021 Hűvösvölgyi út 95.
Felelős kiadó: Nahimi Péter igazgató
Borítóterv: Czákó Zsolt
Nyomdai munkák
Műegyetemi Kiadó
Felelős vezető: Wintermantel Zsolt
www.kiado.bme.hu

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
<i>A jogállam, mint értéktartalmú – értékhordozó közösség</i>	4
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 1.	7
<i>Demokrácia</i>	7
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 2.	12
<i>A jogállam</i>	12
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 3.	16
<i>Az élet és testi épség értéke - emberi méltóság feltétlen tisztelete</i>	16
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 4.	20
<i>Házasság és család</i>	20
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉK 5.	23
<i>Jog az otthonhoz</i>	23
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 6.	25
<i>Művelődés szabadsága - ehhez való jog</i>	25
<i>A Ptk és az alkotmány: emberi méltóságot érintő tételek</i>	25
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 7.	26
<i>Jogkövetés elvárhatósága</i>	26
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉK 8.	29
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 9.	32
<i>A nemzet vagyona</i>	32
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 10.	34
<i>Vélemény, vallás szabadsága</i>	34
<i>A szolidaritás és modern problémái</i>	36
<i>Tulajdon és dologi részjogok</i>	37
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 11.	42
<i>Szerződés és kötelelem</i>	42
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 12.	44
<i>A munkához való jog</i>	44
<i>A magánmunkáltató és magánalkalmazott között létrejövő szolgálati szerződés</i>	45
<i>Szövegjavaslat a magánfelek közti munkaviszony szabályozására:</i>	47
ALKOTMÁNYOS ÉRTÉKEK 13.	51
<i>Ellátáshoz való jog és ezzel kapcsolatos választás joga:</i>	51
<i>Értékek a polgári jogban - kiegészítés</i>	53

Bevezetés

A jogállam, mint értéktartalmú – értékhordozó közösség

1989. október 23-án – a rendszerváltás első alkotásaként – elfeledett történelmi Alkotmányunk helyébe kihirdetésre került a Magyar Köztársaság Alkotmánya, hogy alaptörvényül szolgáljon a független demokratikus jogállamnak mindaddig, amíg a legitím népképviselő, avagy népszavazáson az ország egésze a végleges Alkotmányt el nem fogadja.

1990-ben az Alkotmánybíróság^[1] alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette a választási törvény azon szakaszát, amely a választásokon való részvétel alkotmányos jogát korlátozta, azt a választás időpontjában Magyarországon való tartózkodáshoz kötötte. Ezt követően az Országgyűlés az Alkotmányt módosítva e rendelkezést beemelte az Alkotmányba. Ezzel, közvetve, megkérdőjelezte az Alkotmány alaptörvényi jellegét, besorolva azt a többi, minősített többséggel módosítható törvény közé.

Óhatatlan felmerül a kérdés: Az Alkotmány behatárolja-e az államhatalmi szervek és a politika mozgásterét, avagy Alkotmány és törvény e hatalom eszközei a társadalom irányítására, s céljai érdekében alakíthatók? Szabott normák között mozgunk-e a jogállamban, ahol a norma a benne bízó polgárt védi a hatalom túlkapásaival szemben, avagy a játékszabályok a kívánt eredmény könnyebb elérése érdekében menet közben módosíthatók, hiszen csak eszközök?

Hordoz-e a jog, elsősorban az Alkotmány, olyan értékeket, amelyek megvalósítása társadalmi, politikai cél, avagy a társadalom által célként kitűzött – elsősorban anyagi többletben jelentkező – elérendő értékek meghatározása a mindenkori politikai akaratban fejeződik ki, amelyet a többséget képviselő / irányító hatalmi vagy képviselői szervek fogalmaznak meg, szükségszerűen a jog nyelvén, ám tartalmában jog által nem kötöttek.

Állítom, vallom, hogy **a jogállam értékhordozó kategória**. Megvalósítása a társadalom érdekében nem tetszés kérdése, hanem szükségszerű. Alapvető értékei nem módosíthatók többségi akaratral, mert érték-jellegük attól független. Csak maga a jogállam módosítható, szüntethető meg, illetve helyettesíthető valamely hozzá némileg hasonló látszatszerkezettel, ha értékeit a politikai többség tagadja, megtagadja, háttérbe kívánja szorítani, mással kívánja helyettesíteni.

A tétel, amiből kiindulok, nem magától értetődő. Megkérdőjelezhető, bizonyításra szorul. Vannak, akik másként határozzák meg a jogállamot. Kelsen a maga formális, „tisztá jogi” szemléletével tautológiát lát a fogalomban: minden állam szükségszerűen jog által meghatározott és jogot alkot, s csak állam alkot jogot – jog és állam a társadalom egymáshoz rendelt jelenségei. Vannak ma is követői.

Mások hirdetik az állam elsőbbségét, hisz állam alkotja a jogot, de nem szükségszerű, hogy jog határozza meg, hozza létre az állam hatalmi gépezetét. Így a jog függ, elképzelésük szerint, az azt meghatározó, szentesítő államtól. Nincs jog általában, hanem adott állam adott időben hatályos joga alkot rendszert. A jog az állam eszköztárának egyik része.

Erőszak szülte hatalmi rendszerek a maguk normarendjét ugyancsak jogi formában erőltetik a társadalom gépezete fölé. Kahler Frigyes pseudo-jognak nevezi^[2] az ilyen, jobb híján

^[1] 3/1990. (III.4.) AB határozatával.

^[2] KF Jogállam és diktatúra, Bp. 2005. 9 ssk. o.

jogszabályi formában megjelenő, de néha a jog egyes alapvető meghatározóit is nélkülöző szabályhalmazt.

Végül vannak, akik az alaptörvény alkotmány-voltát vitatják. Hisz maga is ideiglenesnek vallja magát! Voltaképpen legitim országgyűlésnek vagy népszavazásnak kellett volna Alkotmánnyá minősíteni, legitimitását biztosítani. Hogyan kötelezhetne hát jobban, mint akármelyik bármikor módosítható kétharmados törvény?!

A magam meghatározásának alátámasztására röviden körvonalazom az utat, amelyen ahhoz az eredményhez eljutottam. Az embernek is, valamint az emberek együttesének, társadalmi kapcsolatban élő csoportjának is, célja az életben értékek teremtése, megragadása, hasznosítása, egyén és társadalom fenntartása, teljessé tétele, gyarapítása céljából. Az egyén az egyének kis csoportjában ezen értékkeremtő és biztosító tevékenység céljának meghatározásához, az e cél megvalósítására történő együttműködéshez saját értelmes elhatározással, vagy közvetlen eszmecserével is eljuthat. Minél nagyobb a társadalmi csoport, minél összetettebb tevékenységet tud folytatni, annál nagyobb a lehetősége ezen együttműködés során több értéket megvalósítani annál, mint amennyi a társadalom egyedeinek külön-külön tevékenységével és azok eredménye sima összegzésével elérhető. Másrészt belátható, hogy minél nagyobb a csoport, minél összetettebb a tevékenysége, annál inkább válik szükséges követelménnyé rendezett együttműködés a társadalmi szintű értékkeremtés, értékmegvalósítás többlet elérhetőségéhez. A rendezés feladatának ellátására, a közös eredmények megóvására és elosztásuk rendjének meghatározására a társadalmi fejlettség bizonyos fokán létrehozott, a csoport által meghatalmazott – elfogadott, a társadalmi csoport egészétől elkülönülő szervezet az állam. Az állam feladatát ellátó egyedek annak tisztségviselői, ténykedésük, a köztől kapott meghatalmazás alapján, közös, közérdekű célok érdekében, a hatalom gyakorlása.

Az állam elsődleges célja, hogy lehetővé tegye az egyén és a közösség szabad értékmegvalósítását, a szerzett értékek megóvását, elsajátítását. A társadalom a maga fölött elismert, mert általa megbízott hatalmi szervezetet e szabad értékkeremtő tevékenység szervezésére, védelmére, irányítására hozza létre. A célzott érték lehet anyagi, szellemi és erkölcsi, magasodó sorrendben. Érték általában csak szabadon valósítható meg.

A demokratikus jogállam az állam sajátos formája. Alapelvei szerint az államot létrehozó személyek, polgárok egyenként is, közösen is szuverének: szabadok, rajtuk kívül álló döntéshozó kényszerének nincsenek alávetve. Róluk nélkülük dönteni tilos. Alaptörvénye, Alkotmánya közérdek és magánérdek, szuverén közösség és szuverén ember viszonyát rendez. Köz és egyén egyenrangú. A köz ügye az egyénekétől elválasztandó, azzal nem keverhető. Az egyén tisztelni tartozik a közérdeket, a köz tisztelni tartozik az egyéni autonómiát és méltóságot. Ez a szuverenitás az önjogú társadalmi közösséget függetlenségként, az egyént szabadságként illeti meg^{3[3]}, amelynek védelméről és érvényesüléséről az átruházott jogkörben eljáró megbízott hatalmi szervezet, az állam, gondoskodni köteles, a jog normatív rendje, valamint a hatalomgyakorlás egyedi eszköztára segítségével.

A jogállamban mindkét féle – egyéni és közösségi - szabad tevékenység biztosítása cél. A szabadság lehető optimális biztosítása a néha kollízióba kerülő két területen, egyéni és társadalmi tevékenység területén, igényli, hogy a hatalmi szervezet a szabadságok körét csak a szükséges mértékben, más szabadságok érdekében korlátozhassa: ezért a hatalom

^{3[3]} A magyar jogrendben ennek történelmi, mondhatni ezeréves hagyományai vannak. Vö. ZJ Történelmi alkotmányunk fejlődése, in: Magyar Szemle 2002. ápr. 28-50. I. Rész, jun. 88-103. II. rész., és ZJ Die Krone Symbol der Freiheit – Die Freiheit Sinn des Rechts, Péteri EK Bp 2005. 437-456. o.

gyakorlóinak tevékenységét a hatalom korlátozását biztosító normák határolják be. A társadalom együtt fogadja el a hatalomgyakorlás tényét és annak határait az alaptörvényben. Eleve úgy építi fel a hatalmi szervezetet, hogy azon belül az egyes hatalomhordozók működése ellenőrzésre és ellensúlyozásra kerüljön: ha ez így van, ha a norma a hatalom működésének elsődleges feltétele is, meghatározója is, a hatalom pedig osztott és ellenőrzött, míg a szabadságok köre meghatározott és biztosított, a hatalmi szervezetet *jogállamnak* (Rechtstaat), angolul *joguralomnak* (rule of law) nevezzük.

A két szuverén, öntörvényű, szabad társadalmi egység – egyén, illetve egyének együttműködő közössége – csak ilyen keretben tud tartósan célszerűn, hasznosan (üdvösen) együttműködni. Egyik tényező felülkerekedése, bármelyik legyen is, megbontja az értékteremtés rendjét. Akár egyén, akár közösség - vagy az önállósult hatalmi gépezet – erőszakos uralma a társadalom felett hosszú távon ellehetetleníti a közös érték megvalósulását. A társadalmat nem céljai felé, hanem csődbe viszi. Az egyéni értékmegvalósítást is megnehezíti, ellentmondásossá teszi. Az értéktartalmú alkotmányos jogállam, az adott társadalom fejlettségi szintjén, hosszú távon szükséges a társadalom belső összhangjának megteremtéséhez, belső békéje fenntartásához⁴⁴.

Egyén és közösség harmonikus együttműködésének előfeltétele, hogy kölcsönösen tartsák tiszteletben egymás köreit. Minthogy tudata és akarata az egyénnek van, és a közösségben is egyéneknek van külön-külön, egymás mellett, ez a tisztelet az egyén szabad meglátásán, elhatározásán múlik, akinek – és a közösségben akiknek - fel kell ismerniük, be kell látniuk és el kell határozniuk elkötelezett értékkereső, értékteremtő magatartásukat.

A közösségnek, ha erre az elhatározásra tagjai eljutottak, gazdag eszköztára van az értékek bemutatására, a közjó előmozdítására, a köz érdekében való működésre. Ilyen eszköz, az eszköztár nem lebecsülendő határfokú része a média. Tájékoztat, ismertet, figyelmet kelt, buzdít, magatartási példákat állít a közösség tagjai elé. Ezzel közszolgálatot teljesít, olyan széles körben, hogy ma már nélkülözhetetlenek kell tekintenünk. Ám a köz szolgálata csak a köz értékrendjében, annak elfogadásával lehetséges. E szolgálat ellátása szempontjából egyén és közösség természetes együttesének elfogadása és helyes párhuzamának bemutatása döntő kérdés: bármelyik oldal túlhangsúlyozása ártalmas, közösségre veszélyes lenne.

---

⁴⁴ ZJ A jogrend belső harmóniája közérdek, Uj Magyarország 1997. máj. 24.

Alkotmányos értékek 1.

Demokrácia

Az Alkotmánybíróság a Magyar Köztársaság alapértékeiként a függetlenséget, a demokráciát és a jogállamiságot jelölte meg. Közülük a demokrácia a törvény előtti egyenlőség, a diszkrimináció tilalma és a többség döntési joga tételeiben valósul meg.

Úgy gondolhatjuk, ha valami létezik a köztársaság alapértékei közül, hát a demokrácia az. Megszűntek a kiváltságok, egyenlő jogalanyiság illet meg minden embert, egyenlő szavazata van mindenkinek a közügyekben, mindenkinek módja van informálódni, ennek alapján véleményt alkotni, véleményét kifejezni, törekedni arra, hogy másokkal nézeteit elfogadtassa.

Hol érhetőek tetten a demokráciával kapcsolatos problémák közéletünkben? Például a közös és egyenlő *politikai felelősség* terén. Nincs jogállamban jog felelősség nélkül. A demokrácia, a közügyekben való egyenjogú részvétel ugyan szabadság, s a szabadság gyakorlása miatt nem vonható felelősségre senki, az szabad, - de a szabadság valós gyakorolhatóságának meg kell teremteni az alkotmányos előfeltételeit.^{5[5]} Általában úgy vélik, hogy a szabad sajtó és média, a közéleti ügyekről való tájékozódás lehetősége és e tájékoztatás szakszerű, kiegyensúlyozott volta a feltételeket folyamatosan biztosítja. Ha jobban odafigyelünk, észlelhetjük, hogy mind ezeken a tereken van bőven kívánni való. Az alkotmányos jogállam értékrendje pedig belebotlik saját korlátjaiba: szabadság gyakorlását, erkölcsi tartást nem lehet jog által kikényszeríteni, csak lehetővé tenni. Am ha nincs, úgy hiába a legjobb jogalkotói szándék vagy normatív megfogalmazás: nem születik meg az érték csak úgy véletlenül, azért meg kell vívnia a maga harcát értékkereső egyének és társadalomnak egyaránt^{6[6]}. Lehet ez irányba nevelni, biztatni, lehet tájékoztatni, tudatosítani: ahol valódi igénye nem ébred a felelős értékkeresésnek, mindez hiába, s viszont ahol ismeretlen a felelős cselekvés belső öröme, nem is fognak a felé törekedni: *ignoti nulla cupido* – nem vágyunk arra, amit nem ismertünk.

S aztán azok az ördögös részletek: Ki is a hatalom hordozója? Nyilván a nemzet, az állampolgárok felelős, mert tudatos összessége.

- Engedtessek meg itt egy gondolati betoldás. Nemzet és nép fogalmi a közelmúlt szóhasználata által megrontva, nem mindig tiszta értelmükben használatosak^{7[7]}. Értelmezésében a *nép* etnikai fogalom. A magyar nép elsősorban a közös anyanyelv és a közös kultúra által összekötött, vérségi kapcsolatokkal is rendelkező, bár fajilag korántsem egységes, de e néphez tartozásában mégis tudatos magyarok összessége, állampolgárságra, politikai hovatartozásra, de társadalmi állásra is tekintet nélkül. Nem lehet a népből kizárni sem a művelteket, sem a gazdagokat, sem a más országban élőket, sem az abba csak egy-két nemzedék óta beleolvadtakat: mindegyik történet kísérletek, és mindezek hozzájárultak az etnikai fogalom politikaiáivá torzításához.

Ezzel szemben a *nemzet* politikai fogalom. A magyar állam polgárai tartoznak a magyar nemzethez. Kölcsön megfogalmazásában nálunk nemzetnek nevezetik egyenként s összesen

^{5[5]} Vö az Alkotmánybíróságnak a vallás szabad gyakorlásával kapcsolatban kifejtett álláspontját.

^{6[6]} Rudolf von Jhering, *Der Kampf ums Recht*, Wien 1872. Ez a harc bizonyos keretek közt a múlt rendszerben is lehetséges volt, a hatósági túlkapasokkal szemben a jog érvényesítése a polgárok érdekében a Legfelsőbb Bíróság előtt esetenként sikerrel járt.

^{7[7]} ZJ Tudjátok-e, mi a haza? In: Kilenyi ek. „Formatori iuris publici” Bp 2006. 597-604.

a közügyekre befolyással bír – s mivel legalább is potenciálisan, várományként, minden magyar állampolgár megkülönböztetés nélkül beleszólhat nálunk a közügyekbe, tehát minden polgára a magyar államnak tagja egyúttal a magyar nemzetnek.

Az Alkotmány 2 § (2) meghatározása, „minden hatalom a népé”, itt nyilván a nemzet fogalmát helyettesíti a nép szóval, s e „nép” sem az „urakkal” szembe állított, sem az „idegen fajúakkal” szembeállított népfogalmat nem kívánja alkalmazni, hanem egyszerűn a szocializmusból visszamaradt népszuverenitást használja a nemzeti szuverenitás történelmi, de a szakasz megfogalmazásakor, 1990-ben, már szokatlan kategóriája helyett. Ugyanez a helyzet a „népszavazással” kapcsolatban is, bár ott a választók akarata szembe van állítva a népképviselők akaratával (akik a népben ugyancsak a nemzetet képviselik) (Alk. 19 § /1/). Ezzel szemben a magyar állam vagyona helyesen „nemzeti vagyon” az Alkotmány szerint. (Alk 10 § /1/). Az Alkotmány 6 § /3/ pontja pedig megkerüli ezt a terminológiai kérdést, midőn egyszerűen azt rögzíti, hogy a Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért. E határon kívüli magyarok, helyes szóhasználattal, tagjai a magyar népnek, hisz etnikai entitásukat csak maguk adhatják fel, de, egyelőre, nem tagjai a magyar nemzetnek. A kettős állampolgárság ezt a nemzethez tartozást adná meg nekik, jog szerint.^{8[8]} –

Az állam minden tisztségviselője a szuverén közösségtől, a nemzettől kapta meghatalmazását, minden országgyűlési képviselő ezt a közösséget köteles képviselni (Alk. 20 § /2/). Párt a szuverén nemzet által megbízott, hatalommal felruházott szervezet nem utasíthatja, rajtuk keresztül közhatalmat nem gyakorolhat. A közösség, a nép (helyesebben a nemzet) akaratának kialakításában és kinyilvánításában működhetnek közre a pártok, ám saját akaratukat nem helyezhetik e közakarat helyébe, sem elébe. (Alk. 3 § /2/) Az Alkotmány megszövegezői, telve a pártállami lét tapasztalataival, nem véletlenül fogalmazták meg az Alkotmány 3. §-át. S nyilván nem véletlen, hanem a ma élő nemzedék tudat alatti énjébe beleivódott ösztön hat abba az irányba, hogy a közéletben ez a nemzet iránti felelősség lassan eltolódik két irányba is.

A liberális gondolkodás a nemzeti elkötelezettséget iparkodik lerázni, mert valamely világpolgárságban, a piaci szereplők nagy nemzetközi, nemzetek feletti egységében gondolkodik, világpolgár kíván lenni. A nemzet határainkon bévül maradni akaró része pedig azon az úton halad, hogy „a Párt” helyett a pártok uralmát vegye természetesnek a közéletben, ahhoz igazodjék. A Magyar Demokrata Forum frakciójának története példa arra, hogyan gyakorolnak pártszervek az államhatalmat képviselő népképviselők felett uralmat. A 2004. évi nyári kormányválság példa arra, hogy az Alkotmány nyílt akaratával szemben mint veszik át pártok a parlamenti frakciók hatáskörét, üresítik ki pártok a köztársasági elnök választási jogkörét, méghozzá a demokrácia elvére hivatkozással, az alkotmányos jogállam sérelmére.^{9[9]}

A demokrácia értéktartalma kettős: biztosít jogot a kisebbség számára, de biztosít jogot a többség számára is. A kisebbség joga véleményének szabad nyilvánítása, s a többség ezt a kinyilvánított véleményt közügyekben „*sine ira et studio*”, előítélet nélkül köteles mérlegelni, mielőtt végleg állást foglalna. (Nem a javaslatot tevő személye, hanem a javaslat tartalma szerint.) A vélemények kölcsönös ütköztetéséhez a jogrend keretein belül, a sajtószabadság, a média tájékoztatási kötelezettsége útján, de közvetlen rendezvényeken történő eszmecsere nélkül is, tényleges lehetőséget kell biztosítani. A tájékoztatásnak kiegyensúlyozottnak, a vélemény

^{8[8]} ZJ Kettős állampolgárság – megjegyzések a református zsinat állásfoglalásához, 2004. nov. 12. in Confessio 4. 11-12.

^{9[9]} ZJ Kérdezni tudni kell (Kormányválság az Alkotmány tükrében), Heti Válasz 46. 2004. nov 11. 60. o., ZJ Államjog vagy jogállam, válasz Körösnéyi Andrásnak, HV V. 1. 2005. 01. 6. 62. o., ZJ. Jogállamból – elégséges. Mj 2005/2. 91-94., ZJ Észrevétel dr. Bitskey Botond és dr. Tordai Csaba válaszára, MJ 2005/6 332-333.

kifejtésének szabadnak kell lennie, szabadnak abban az irányban is, hogy a véleményét hirdető kisebbség nem erőszakolhatja véleményét^{10[10]} a többségre. (Szabad oda nem figyelni is!)^{11[11]} Így az egyre elterjedtebb magamutogató és közterületet – nem mindig indokoltan – lefoglaló tüntetések és demonstrációk olyan helyre összpontosítása, ahol meg is található, de nem tolakodnak bele minden áron mások életébe, ez lenne összhangban a demokratikus társadalmi renddel.

Néha szinte elfelejtjük, hogy a demokratikus jogállamban a többségnek is vannak jogai. A vélemények szabad ütköztetése után minden olyan közkérdésben, amelynek egyféle megválaszolása szükséges, a többség álláspontja követendő, mégpedig a kisebbség által is, jóhiszemű együttműködéssel. (A csendes szabotázs, az ellendrukker magatartás nem fér össze a demokratikus értékekkel.)

Közéleti gyakorlatunkban, éppen a közszolgálati sajtó és média sokszor egyoldalú beállítottsága miatt is, gyakori, hogy kisebbségek szinte sértésnek tekintik, ha a többség is igényt tart álláspontja megfogalmazására. Egyes kisebbségi elképzelések a tolerancia igényével mindent elborítón jelentkeznek, de ha a velük szemben álló többségi álláspont nyilatkozik meg nyilvánosan, intoleranciáról, erőszakról, illetéktelenségről panaszkodnak. Különösen gyakoriak az ilyen hangok, ha a közügyekben formált erkölcsi nézetek vallásérkölszi felfogással egyezően jelentkeznek: mintha a közéletből a vallásos emberek nézeteikkel együtt ki lennének tiltva és magánlakásuk falai közé száműzve. (Még ott is kifogásolják megnyilatkozásukat, ha az a következő nemzedék neveléséhez jelentkeznek: mintha a vallásos szülők alapszabadsága gyermekeik nevelésére nem lenne rögzítve az Alkotmányban (Alk. 67 § /2/).

A demokrácia értékei közé tartozik a közügyekben megnyilatkozó polgárok véleményének egyenlő súllyal való figyelembe vétele. Egyértelmű, hogy választásnál, népszavazás során, minden állampolgárnak azonos súlyú állásfoglalása van. A gyakorlat két irányban is felvet ezzel kapcsolatos gondot.

Alkotmányunk (68 § /3/) biztosítja a nemzeti és etnikai kisebbségek részét a néphatalomban és így képviselthez is jogot ad nekik. Ezt a jogot azonban mind ez ideig – 15 év óta – nem sikerült a gyakorlatba átültetni, azzal a kifogással, hogy így a népi, etnikai kisebbségek, mint a nemzet részei, többlet szavazathoz jutnának a választások során, ami az egy személy – egy szavazat elvét törné át. Jellemzőn olyan kérdés, ahol az ismeretlen még oly kis politikai többlettényezőttől való félelem is megbénítja a cselekedni köteles akaratot, holott annak külpolitikai, a magyar nép határainkon túl élő részeire gyakorolt hatása, jelentős lehetne. Itthon nyilván néhány mandátumról van csak szó, még akkor is, ha számára tekintet nélkül minden kisebbségnek adnánk legalább egy parlamenti helyet. Igaz, hogy a jelenlegi kiélezett parlamenti megosztottság mellett ez a néhány szavazat akár el is dönthetné választáskor a parlamenti erőviszonyokat, (kivált a nemzet közömbös egyharmadára tekintettel).

Magyar választásokon lehetségesek a választási szövetségek. Ennek jegyében a kerületi helyek második választási menetében kisebbségben maradt – kerületi képviselő nélkül maradt – szavazatok a második-harmadik fokon, területi vagy országos listában összegezve, szavazataik révén képviselőt nyerhetnek. A legutóbbi választáson előfordult, hogy a második fordulóban egyes kerületekben a több szavazatot kapott párt jelöltje kisebb szavazati súllyal rendelkező szövetségese javára lépett vissza, s ez által a versenyben maradt kisebb párt jelöltje megkapta a kerületi többséget, míg a visszalépett szavazók jelöltje után formailag

^{10[10]} ZJ A vallásszabadság gyakorlati kérdései az Alkotmány és az alkotmánybíróági határozatok tükrében, in: Iustum, aequum, salutare, I. 2005/1. 89-102.

^{11[11]} ZJ Jelentés a tömegdemonstrációk ügyében, hozzászólás a Parlamenti bizottság vitájához, 2003. o2. 14.

„képviselőt nélkül maradt” nagyobb szavazati szám került át még egyszer megmérettetésre a területi listára. Előtte nyilvánvaló, hogy e szavazatokról nem lehet biztossággal állítani, miszerint a kerületben nem eredményeztek mandátumot, ha a két – nagyobb és kisebb – csoport összesített szavazatai révén lett a jelölt képviselő, miközben az így formailag, pártszempontból, „kiesett” nagyobb számú szavazat alkotmányellenesen jutott még egyszer mérlegelésre a területi lista helyeinek elosztásánál. A Választási Bizottság, majd a Legfelsőbb Bíróság az ezzel kapcsolatos kifogásokat figyelmen kívül hagyta, utóbbi főleg formai indokolások alapján, jó példáját adva annak, hogy a jelenlegi bírói kar a rendszerváltás óta rá háruló politikai döntési szerepkörnek nem tud, sokszor nem is akar megfelelni.^{12[12]} Hiányzik a Közigazgatási Bíróság!

Tényként rögzíthetjük azt a helyzetet, hogy valójában a pártok nem a népakaratot törekednek formálni, hanem saját előnyös hatalmi helyzetüket erősíteni. A választási előkészületek során sokkal kevesebb szó esik az ország valódi nehézségeiről és az azokkal való szembevetésként, mint a versenytárs lejáratásáról, a megszerzett hatalom révén elérhető csoportelölőkről. Végig elemeztem egyszer a magyar reformkortól kezdve napjainkig, hogy milyen érvekkel, tervekkel, szólalomokkal vagy jelszavakkal törekedtek politikai mozgalmak, majd pártok a választók kegyeit a maguk számára megnyerni. Az volt szomorú megállapításom, hogy a reformkorban a szemben álló irányzatok is bizonyos tisztelettel fordultak egymás felé, és érvelésük általában pozitív, értékkereső volt. Ez a tartalom egyre fogyatkozott az idővel. Ma már általánosan elmondható, hogy inkább a választók rossz adottságaira, irigység, gyűlölet, haszonlesésre játszanak rá, anyagi előny hangoztatásáról, vagy a megszólás, rágalom eszköztárának bevetéséről szólnak, a viták. Nem azt keresik, nem amellel érvelnek, mi a jobb, hanem arról szól a történet, hogy ki a rosszabb.^{13[13]}

A demokrácia nem oldja fel egyenlőségi tételével a szakmai felelősséget, amelyet az írástudók, a tisztviselők, a maguk vállalt és átruházott körében viselnek. Sőt! Ez a felelősség annál erősebb, minél jelentősebb a kérdés a köz szempontjából. A szakértelmet igénylő közmegbízást vállalkozók nem bújhatnak ki felelőségük alól azzal, hogy a közösségre tolják át a döntést. A közösségtől azt lehet megkérdezni, kiben bízunk, vagy azt, hogy mi a véleménye világosan átlátható és átérezhető, következményeiben és terheiben is egyértelmű, kérdésben. Ám ahol szakmai, tudományos, akár nem is teljes biztossággal előre megjósolható eredményekről kell döntenet, ott a bizalom kötelezi a tisztség, tudomány hordozóit a felelősség vállalására.

Ez a felelős hatalomgyakorlás, a meghatalmazásra és megbízásra figyelemmel, teljes odaadással és egyéni szempontok háttérbe rendelésével, csakis erkölcsi tartással, etikai alapon oldható meg. A jog csak határokat és keretet adhat, annak betöltése a közösség részéről bizalom kérdése, amire tisztességgel, odaadással kell válaszolni, és felelősen azzal elszámolni. Kivált a jogász hivatások körében, ahol szinte kézenfekvő közhatalmi megbízások elnyerése, kell ennek az erkölcsi tartásnak különös súllyal jelentkeznie^{14[14]}

Nincs helye demokráciának olyan közösségekben, ahol a vezetés, az irányítás a cél érdekében szükségszerűen egységes, mint a fegyveres testületekben, az ügyészi szervezetben, az államigazgatásban. Nincs helye az egyetemen, bár az tanárok és hallgatók egy célra

---

^{12[12]} Alig tudom másképp értékelni, mint döntéstől való húzódozásnak, ha volt alkotmánybíró, ügyvéd, egyetemi tanár kérelmét azon formai okon utasítják el a Legfelsőbb Bíróságon, hogy ügyvédi ellenjegyzés nélkül érkezett. Vö. ZJ A töredékszavazatok beszámítása, vélemény Magyar Nemzet 2002. 4. 27., ZJ A töredékszavazatok ügyében, beadvány az OVB-nek a LFB részére 2002. 4. 27., ZJ Töredékszavazatok, int. Demokrata, 2002. Ezt tanúsította egyébként a pártügyekben, mint a KDNP vagy a FKFP ügyében folyó bírói eljárások elhúzódaása is.

^{13[13]} Vö ZJ Erkölcs és választások, in Vigilia 8. 562-571.

^{14[14]} ZJ A jogász erkölce, In: JK 1990/1. p. 17-27., ZJ Bírói etika in: Ünnepi kötet Boytha Györgyné tiszteletére, Bp 2002. 156-165.

egyesült közössége: mégis, hogy a célhoz mely út vezet és azt hogyan kell járni, a tudomány művelői közé már bejutott tanárok felelőssége és joga eldönteni^{15[15]}.

---

^{15[15]} Vö ZJ Demokrácia az egyetemen, in: In honorem magistrorum, Botos Gábor ek Bp 2005. 175-178.

Alkotmányos értékek 2.

A jogállam

A jogállam joga értéktartalmú. Értékei elsősorban az alkotmányban, másrészt az összefogó törvényművekben, kódexekben fogalmazódnak meg. Az alkotmányos értékek rendje szilárd fogódzót nyújt a jogalkotónak, amikor azokat a gyakorlatba átülteti. Fontos, hogy a társadalom, a politikusok, a törvényhozók előtt világos legyen: az alkotmány értékrendje (s ezzel akár a közjog, akár a magánjog értékrendje) nem csupán többségi döntés kérdése, hanem az ember természetében, a társadalom létfeltételeiben adott értékek feltétlen tisztelete által meghatározott. Vannak emberi alapjogok (alapértékek), társadalmi alapjogok (alapértékek), s ezek áthágása, figyelmen kívül hagyása vagy akár mellőzése megrontja a jogállamot, megrontja a társadalmat. A "láthatatlan alkotmány" azonnal láthatóvá válik, amint mellőzik, figyelmen kívül hagyják.

A köztájékoztatás egyik fontos feladatköre, hogy a közönség, a nézők, a polgárok figyelmét felhívja olyan társadalmi viszonyokra, amelyek gondot okoznak, ahol értékzavar keletkezik, ahol ezért jogalkotás igénye, rendezés igénye merül fel.

A rendszerváltás óta sok részterületet szabályozott a jogalkotó, miközben egyre jobban érzékeljük, hogy a két nagy jogterület, közjog és magánjog, rendező elveinek rögzítése, ezek alapján azok részletes és számonkérhető feldolgozása nem történt meg. A közjog területén leginkább a hatalom gyakorlását is ellenőrző, valamint a közjavakkal való felelős gazdálkodás területén független bírói hatáskört gyakorló szerv megteremtése hiányzik. A magánjog területén szinte fogható közelségbe került az új polgári törvénykönyv megfogalmazása, s épp az utolsó fázisban fenyeget e téren PR sikerek felülkerekedése az elvszerű rend- és értékteremtés célján.

Többségi döntés kérdése az értékek alkotmányos megfogalmazása, kibontakoztatásuk, érvényre juttatásuk módja, de ennek során veszélyes bármely nem alapértéket képviselő cél érdekében azok akár átmeneti feladása, figyelmen kívül hagyása, veszélyes velük kapcsolatban minden már elért, megszilárdult pozíció feladása. A magyar alkotmánybíróság határozataiban, itt-ott külön- és párhuzamos véleményeiben e felfogásnak, szemléletnek sokszor hangot adott, s az ellentétes álláspontok ütközése eseteiben sem az elv volt vitás, csak az ütközés fennforgását értékelték másként a bíróság egyes tagjai. A *jogállami hatalom gyakorlóit* egyenként és összesen - az elsődleges cél, a szabadság biztosítása, és a másodlagos cél, az együttműködésből adódó többletértékek megvalósításának szervezése és eredményének a közösség érdekében célszerű felhasználása érdekében - *szolgálatot* teljesítenek. Azért felelnek és arról számot adni a megbízónak vagy szerveinek, végső soron a nemzetnek kötelesek. E szolgálat elvállalása és teljesítése a hatalom hordozói részéről - jogrend adta hatáskörben - erkölcsi értéket valósít meg, és ugyancsak szabad, bár korlátozott körben és módon érvényesül.^{16[16]} Az Alkotmánybíróság munkája során többször is rögzítette, hogy a hatalom korlátjai az Alkotmányból következnek, és a hatalommal felruházaskor már léteznek. Nem értelmezhetők kiterjesztőn és nem alakíthatók szokás útján, mert ez ellenkezne a jogállam legjelentősebb értékével, a *jogbiztonsággal*. A polgároknak tudniuk kell, mire és milyen mértékben adnak maguk felett egyeseknek hatalmi jogosítványokat.

---

^{16[16]} ZJ Egy Kormánynak sincs "szabad keze", Magyarország, 2004. ápr. 20.

Hadd idézzem ezzel kapcsolatban egyik saját szövegezésű párhuzamos indokolásomat, mint ami a követelményt bővebben fejti ki az alaphatározatnál^{17[17]}. „Az alkotmányos jogállam elengedhetetlen jellemzője, hogy az államhatalom letéteményeseiről az alkotmány egyértelműen rendelkezék. *Köz hatalom csak törvényen alapulhat. Ezen a területen nem lehet joghézag*, az ellentmondana a magyar államiság alkotmányban meghatározott jellegének. Nincs mód arra, hogy az alkotmány értelmezendő szakaszainak a hatalom letéteményesei egymás közti megállapodásával alakuljon ki gyakorlatban az elfogadott értelme. Az Alkotmánybíróság köteles a köz hatalom határait és gyakorlásának módját az érvényes alkotmány alapján kifejteni; ha a törvényhozás a kifejtés alapján meghatározott alkotmánymagyarázattal nem ért egyet, alkotmánymódosítással adhat az Alkotmány érintett szakaszainak más tartalmat, mint amelyet azokból az Alkotmánybíróság értelmezéssel levezet.”

Ugyancsak erkölcsi követelmény, hogy a hatalom hordozója se egyénileg, se testületileg ne kívánjon magának aránytalan hasznot, juttatást biztosítani, főleg ne saját hatalma kihasználásával. Utalok itt arra a rosszízű törvényre, amellyel 1990-ben az országgyűlés a maga tagjai számára, megbízatásának lejártá előtt, aránytalan és jogrendünkbe nem illő végkielégítéseket állapított meg^{18[18]}. Az Alkotmánybíróság 1994-ben, az Alk. 20 § /1/ szövszerinti formális értelmezésével, nem minősítette alkotmányellenesnek a törvényt. Szerintem, tévesen.

„Álláspontom szerint a megtámadott törvény nemcsak etikailag kérdőjelezhető meg, hanem alkotmányosértő is, mert sérti a jogállami jogalkotás alapelveit, de ellentétes az Alkotmány 70. B §. -ával is. Lehet, hogy ennek megállapítása éppen akkor, amikor a parlament mandátuma lejár, váratlanul érintene egyes képviselőket és sértené a jogbiztonság ugyancsak létező szempontját. (A támadott tv az 1990. évi XVI. és LXVII. tv volt). Az Alkotmánybíróság azonban csak panasz alapján, az Országgyűlés megbízatásának utolsó hónapjában foglalkozhatott a kérdéssel. Lehetősége lett volna - a két szempontot egyeztetve - a hatályon kívül helyezés időpontját úgy megállapítani, hogy a most feloszló képviselőház tagjait már ne érintse. A megsemmisítéssel módot adhatott volna a következő Országgyűlésnek jogállami megoldás keresésére a kérdés rendezéséhez. A panasz pusztá elutasítása kellő figyelemfelhívás nélkül nem segíti a tartalmi jogállamiság megvalósítását.”

Idézem ezzel kapcsolatban a rövid életű Etikai Bizottság 2002. decemberében megfogalmazott állásfoglalását, amelyet a köz hatalom gyakorlatilag hallatlanná tett:

„Köztisztiséget, közhatalmi helyzetet magánélony szerzésére használni, ilyen helyzetben magánjuttatásokat elfogadni, közhatalmi forrásból származó értesülést egyéni gazdasági előny szerzésére akár közvetve is felhasználni mindenkor erkölcstelen, politikai felelősséget maga után vonó magatartás.”

A hatalmi ágak szétválasztása, a közjog és magánjog területének elkülönülése, a köz- és magángazdaság egyenrangú, de különválasztott és egyenlőn védett voltából adódik ez a követelmény. A jogalkotásnak törekednie kell arra, hogy a közvagyon kezelésének átláthatóságával, megfelelő ellenőrzésével, a hasonló előnyök kihasználására módot nyújtó helyzetek lehető kizárásával, összeférhetlenné nyilvánításával az alkotmányos értékek megvalósulását a közéletben biztosítsa, a közerkölcsebe ütköző magatartást jogellenessé is nyilvánítsa.”

A jogállam akkor tud a *jogbiztonság* érték követelményének eleget tenni, ha szabályaiban világos, egyértelmű, igaz. A jog ehhez igazságos biztonságot biztosít. Igazságosat annyiban,

^{17[17]} 48/1991. (IX. 26.) AB hat. ABH 1991. 189 sk.

^{18[18]} 397/B/1994 AB hat. ABH 1994 712 sk., különvéleményem 716. o.

hogy a jog szabálya nem lehet félrevezető: amint tilos hamisan megkerülni, tilos vele, a jog segítségével, hamis látszatot vagy csalfa biztonságot teremteni. Csak így megragadható az egyes polgár számára, így teszi őt „az igazság szabaddá”. Törvény nem lehet félrevezető eredményében sem, még kevésbé célzatában. Sajnálatos módon erre is adódik példa a gyakorlatban. Hadd idézzek itt néhány okfejtést alkotmánybírói gyakorlatunkból, saját megfogalmazásaimból.

A OTP lakáshitelek alkotmányosságáról szóló AB határozat párhuzamos indokolásából^{19[19]}:
„*A jogállam nem csaphatja be polgárait. Tartozik őket, jogszabályain keresztül is, valós céljairól őszintén és felismerhető, érthető módon tájékoztatni. A kifogásolt jogszabály ezzel a kötelezettséggel ellenkezik. Emiatt sérti az Alkotmányban előírt jogállamiságot. Áttételesen a jogbiztonsággal is ellenkezik. De ellenkezik az ugyancsak a jogállamiságból folyó világosság, egyértelműség és igazság követelményeivel is.*”

Más indoklás az adójogszabályokkal kapcsolatban^{20[20]}:

„Álláspontom szerint a jogállamiság fogalmába ütközik és ezért alkotmányellenes forgalmi adóval sújtani olyan tevékenységet, amely nem felel meg a polgári jog általános fogalma szerint a forgalomba hozatalnak. *A jogalkotó nem szabad az adónemek alkalmazásában. Vagyonadót csak vagyonra, jövedelemadót csak jövedelemre, illetéket csak állami szolgáltatás ellenében és forgalmi adót forgalmazás után vethet ki.*

Ugyancsak adójogi témában^{21[21]}:

„Az Alkotmány 2. §-a szerint Magyarország demokratikus jogállam. Ebből folyik a jogrend elsődlegessége, a jogbiztonság szükségessége. Utóbbinak követelménye, hogy a jogszabályok szövege egyértelmű legyen, azaz a jogi fogalmakat az összes jogterületeken egységes értelemben használja a jogalkotó.

A demokratikus jogállamiságból folyik, hogy a jogot az állampolgárok közössége alakítja az alkotmányban meghatározott módon. Ehhez szükséges, hogy a jogszabálytervezetek a javaslattevő szándékát nyíltan kifejezzék: a jog nem a politikai szándék leplezését hivatott szolgálni, és minden ilyen jelenség - akár tudatos, akár csak felületességből ered, ellenkezik a jogállamiság elvével.

A panaszosok által kifogásolt két rendelkezésben a személyi jövedelemadóról szóló törvény az ingatlan eladása, illetőleg a készpénz takarékketétbe helyezése esetén mutatkozó nominális jövedelmeket adóztat. A takarékketét után befolyó kamat egészét, valamint az ingatlan szerzési és eladási ára közötti különbözet egészét adóalappá nyilvánítja.

A SZJA a jövedelmet rendeli adóztatni. Az Alkotmány 70/I. §-a a jövedelmi és a vagyoni viszonyoknak megfelelő köztelherviselést írja elő.

A SZJA meghatározza, hogy mi tekintendő jövedelemnek, az Alkotmány 70/I. §-ának értelmezése szempontjából azonban a „jövedelem” és „vagyon” fogalma a fogalmak általános értelme és nem az SZJA fogalom-meghatározása szerint alkalmazandó.”

Az építőmesteri foglalkozás gyakorlásának kerülő úton való ellehetetlenítéséről^{22[22]}:

„A T. *in fraudem*, kerülő módon a kamarai tagság lehetőségének kizárásával teszi lehetetlenné a más jogszabályok által elismert tevékenység folytatását. A T. és a korábbi - jelenleg is hatályos - jogszabályok között tehát olyan kollízió keletkezett, amely egyes, a szabályozás körébe tartozó személyekkel szemben egzisztenciavesztéssel járó jogfosztó,

^{19[19]} 731/B/1995/4. ABH 1995. 801. különvélemény 809.

^{20[20]} 387/B/1990/6. AB hat. ABH 1991. 422.

^{21[21]} 579/B/1990. AB hat. ABH 1991. 434. különv. 436.

^{22[22]} 40/1997. (VII. 1.) AB hat. ABH 1997. 282. különvéleményem 289.

hátrányos megkülönböztetést tartalmaz, ezért az alkotmányellenességet meg kellett volna állapítani.”

A jogállam a békés egymásmellettiesség megélésének és kibontakoztatásának kerete. (Alk 6 § /1/)^{23[23]}. Amint már jeleztem, ehhez őszinteség és bizalom, valamint a viták rendezésére szolgáló formalizált utak elfogadása szükséges^{24[24]}. Csupa etikai előfeltétel. Nincs azonban tartós társadalmi értéktermelés, nem „boldogul” a társadalom, ha ezeket az alapfeltételeket el nem fogadja. Igen nagy a hatalma a tájékoztatásnak, módja van félretájékoztatni is. Mindenkít meg lehet átmenetileg tévesztetni, sokakat huzamosan is, de mindenkit vég nélkül nem. Ha viszont a jogrenddel és hatalommal való visszaélésre fény derül, az megrontja és eltorzítja a társadalmat, mely esetben az értékes célok társadalmi megvalósítása illúzióvá foszlik, vagy olyan visszahatásra készíti a közösséget, amelynek következtében vagy a hatalom megbízását vonja meg, vagy a közös célokért való együttműködést adja fel.

A jogállam rendje biztosítja köz és magánszféra egyenrangúságát. Biztosítja köz- és egyéni szuverenitás párhuzamos, egymás melletti, sajátos érvényesülését. Biztosítja a szuverén – egyén vagy közösség – által adott, átruházott hatalom szolgálat jellegét. Biztosítja, hogy csak a formalizált, legális hatalom, az elfogadott, legitim hatalom hordozója élhessen a hatalommal, s biztosítja, hogy ne élhessen vissza vele: se saját hasznára, se csoport érdekre ne válthassa át, s a köz érdekében a leghatékonyabban használja fel a hatalom eszköztárát.

Míg a közjog oldalán a hatalom felelőssége, egyensúlya, jogi körülhatároltsága, a közérdek elsődlegessége, a mozgató gondolatok, - a magánjog területén az egyén szabadsága és felelőssége más szabadságának tiszteletben tartásáért, saját törvényes vállalásainak betartásáért, jogkövető magatartásáért a maga tevékenységével kapcsolatban szab normát.

Míg a közjog terén az egyén képessége szerint köteles szolgáltatni és a szerint felel - mind ténykedésért, mind mulasztásért, vétkességét és felróható mulasztását szankcionálja a jog, - addig a magánjog világában az egyén a jogszerűségért felel, jogellenességet szankcionál a jog. A jogellenesség lehet formai és tartalmi, s mindkettőért felel az egyén. (Az új Ptk fontos szempontja kell legyen a formai jogellenesség mellett a tartalmi jogellenesség objektív meghatározása is, mert a jogbiztonság, a jogállamiság polgári követelménye e nélkül nem biztosítható.)

---

^{23[23]} ZJ A jog a béke útja a társadalomban, Kapu 10. 2000. 76-79.

^{24[24]} ZJ Az Alkotmány értékrendje, in: Egyén és társadalom: a bizalom helyreállítása, Nádasy Akadémia Symp. 2. Bp 2004. 48 o.

Alkotmányos értékek 3.

Az élet és testi épség értéke - emberi méltóság feltétlen tisztelete

Az ember személy. Értelme, akarata, érzelmvilága van. Szabadon felhasználhatja, kiteljesítheti, tovább adhatja.

Értelme keresi az igazat. Megragadja, szabad döntéssel. Akarata keresi a cselekvést: a hasznosat, az alkotót. Érzelme, szíve keresi a jót: a másnak jót, mert az a jó neki.

Szabadon ismer meg, szabadon alkot, szabadon ad, szabadon szeret.

Egyén. Egyedi, egyszeri, megismételhetetlen öntörvényű létező. Ebben rejlik méltósága. A hívők szerint az Isten-képére-teremtettségben. A nem hívők szerint a természet adta önállóságban.

Hát az emberiség? Az emberek?

Az emberi nem (genus) az idő dimenziójában a lét teljessége felé törekszik. Szabadon, bukások és sikerek, téves és helyes döntések, látszatócélok és valódi célok közt választva.

Az egyén korlátot túrni nem akaró, és a közösségi létező többieket igénylő, vágyó, de elfogadni nem mindig tudó vonásai küzdenek benne egymással. Pedig egyéni léte a közösségen keresztül, az érte való áldozatvállalásban, a többieket felemelni, segíteni törekvésben tud csupán kibontakozni. A közösség pedig társaság, amelyben az egyén nem felolvad, hanem társ marad, kölcsönös haszonnal, kölcsönös egymásra szorultsággal.

Bernard Shaw a maga szatirikus modorában úgy mondta: amit magadnak szeretnél, ne tedd másnak: neki más az ízlése! – Tudjuk-e úgy boldogítani a másikat, hogy attól valóban boldog legyen? Tudjuk-e úgy adni magunkat, hogy közben megőrizzük egyéniségünket? Ez a társadalmi együttműködés nagy kérdése, Mert sem a másikat kényszeríteni, szabadságát elvonni nem jó, sem önmagukat feladni nem helyes.

Miközben a társadalmi lét e két szélsősége között az utat keressük, az utat, mely célra visz, nem indulunk tiszta lappal. Őseink vétkeinek súlya nyom, elődeink betegsége gyengít. A tőlük átvett hagyomány gazdagít is, akadályoz is. Az ember, biológiai értelemben, nem képes újjá születni, nem képes újként létesülni.

A küzdelem a kettős cél sikeréért értékek megszerzésén, megvalósításán át vezethet célra. A közösség békés fejlődését természetének megfelelő, helyesként felismert és önként vállalt rend biztosíthatja. A rend ad biztonságot, mert megismerhető, elfogadható, kölcsönösen betartható, s így a súrlódások kiküszöbölésére szükséges energia minimalizálható, a közös célok elérésére fordítható energia sokszorozható.

Az a rendezett társadalom, amely a békés és biztonságos együtt haladást minden tagja javára lehetővé teszi, jogállami társadalom. Értékhozó, önként vállalt, ismert rendje az alkotmányos jogrend. Mindenki szabad egyéniségének kibontakozását a lehető teljes mértékben biztosítja, s egy bizonyos ponton túl akkor is biztosítja, ha az egyén ellene fordul akár a közösségnek, akár a másik egyénnek is: az embernek a közösségben is természetes méltósága van, nem a rend által megadott, hanem a rend által csak elismert méltósága.

Az egyes ember méltósága szabad értelmegragadó – értéket keletkeztető képességében rejlik. Az egyén méltósága tiszteletet parancsol, követel meg. Nem tehető mások játékvá, nem kezelhető tárgyként, nem szolgálhat szórakozásul, szenvedélyek levezetésére. Az

egyének egyenlők, egymástól együttérzést, részvétet, szolidaritást várhatnak el. Mind belső világuk, mind testi valóságuk sérthetetlen: egymás számára is, még inkább a közösség, vagy a közösség által hatalomhoz juttatottak számára. E téren nem érvényesül a többségi elv: a többség érdekében a kisebbség, kényelmi, igazgatási, anyagi szempontból nem áldozható fel: a kevés vagy akár egy személy sem válhat köz szempontjából tárgygyá. Maga a személy nem lehet a köznek teljesen alávetett, egészében kiszolgáltatott.

Van-e értéke, méltósága a közösségnek, a szuverén társadalomnak is? Hiszen annak is van, természetből, - a hívők, úgy mondják, Istentől – adott szabadsága, értékhorozzó, értéket valószínű képessége. Igen, van. S amint a közösség jogtalanul, rosszul jár el, ha az egyén szabadságának körébe beavatkozik, ha abban parancsolni, követelni kíván, az egyén is rosszul teszi, jogtalanul teszi, ha a közösségnek ezt az értékvalóságát tagadja, semmibe veszi, maga egyéni hasznára akarja átfordítani.

Salus rei publicae suprema lex. A haza üdve mindent meghalad. Máskép: közérdek előzi a magán érdeket. A közszabadság – sokak szabadsága – előzi az egyéni szabadságot, mint ahogy a köz élete, a sok élet, előzi az egyéni életet. Igaz ez a tétel, csak könnyen félremagyarázható. Értékrendként igaz. Több élet több, mint egy élet, (mert egymással szemben az életek értéke nem mérlegelhető), a köz vagyona fontosabb, mint az egyén vagyona, a köz szellemi kincsei, nemzeti kultúra, nyelv, közérkölc, fontosabbak, mint az egyes polgár szellemi gazdagodása. Ám a köz teljes vagyona sem ér fel egy élettel, minden anyagi érték mögéje, alá rendelendő a szellemi értékeknek. Ilyen értelemben a helyesen felfogott egyéni szabadság is közszabadság, a helyesen felfogott egyéni érdek is közérdek.

A demokrácia mint társadalmi rend egyrészt a személyiség sérthetetlen integritását, méltóságát védi, biztosítja közösségi eszközökkel is minden tagja számára. Másrészt biztosítja, hogy mindenkinek szabadságában álljon közös ügyekhez, ha őt érintik, hozzászólni, eldöntésükben részt venni. Ennek előfeltétele, hogy az egyes döntésekhez szükséges tájékozódáshoz, a döntéshez szükséges műveltséghez mindenkinek joga van a közösséggel – az információt kezelőkkel, a műveltséget intézményesen biztosító társadalommal szemben: demokráciában sem az információ, sem a műveltség nem lehet kevesek papi, rendi kiváltsága. A közkinsekben ki-ki szabadon részesülhet. A részesülés nem kényszer, nem köteles senki informálódni, politikai döntésekben részt venni, művelődni, de a köznek kötelessége ehhez az azt kívánónak a korlátlan és egyenlő hozzájutást biztosítani. A közérdekű információ, közpénzek felhasználása, közfeladatok teljesítése, közösséget fenyegető veszélyek ismerete mindenkit megillet, aki képes felfogni. Jogunk van hozzá, noha élni vele – mint minden szabadsággal – nem kényszer, hanem erkölcsi érték és felelősség!

Az egyén a maga szabadsága körében nincs alávetve a köz hatalmának, értékelésének, csak, ha maga is vállalja, illetve, ha az vele, mint a közösség tagjával, szemben érvényesít, az általa is alakított jog rendjén, igényt. Az egyénnek *szabadsága* a közügyekben részt venni, szabadsága érvényesítésére a közszel és a többiekkel szemben *joga* van. A közhatalom szerve, gyakorlója, hordozója viszont alá van vetve az egyéni ellenőrzésnek, hisz a közhatalom forrása az egyének közös felhatalmazása: csak a felhatalmazás körén belül, csak az elfogadott és rá bízott feladat megvalósítására, a jog által megszabott eszközökkel élhet a hatalom hordozója a hatalmával. Erkölcsi felelősségén túl a közhatalom hordozója politikai felelősséget is hordoz: felel az őt meghatalmazók közösségének. A jogállamban nincs közhatalom gyakorlás felelősség nélkül: a felelős kormány kifejezés ezt az értelmet hordozza. Amellett a jogállami rend elmaradhatatlan része az ellensúlyok és ellenőrző szervek hatékony működése: nem igazán jogállami az alkotmány, ha nem zárja ki az ellenőrzés nélküli

hatalmat, ha nem adja meg a polgároknak a tájékozódás és számon kérés hatékony lehetőségét.

Így épül fel, szabadságból és jogból, a méltóság, az élő ember méltósága. Az étellel kapja, „vele született”, ám nem vesztetheti el többé, ha egyszer megszületett. Ezért van oly nagy jelentősége a születésnek a jog rendjén. A kérdés teljes élességében a magzat élete elleni támadás lehetőségével kapcsolatban vetődik fel.

A rendezett emberi társadalom természetéhez, fenntartható, jól megfogalmazott rendjéhez tartozik az élet iránti tisztelet, az életnek, mint értéknek védelme. A magyar alkotmánybíróság ezt a tételt hazánk jogrendjének alapjaként I. abortusz határozatában, mint az állam abszolút életvédelmi kötelezettségét határozta meg.^{25[25]} Életet anyagi javakért, szervezési könnyebbségekért, társadalmi érvényesülésért, más alsóbbrendű célért (tudományos eredmény, kísérlet, eljárás reményében stb) feláldozni tilos, jogellenes! A társadalom létének alapját képező erkölcsi értékekkel fordul szembe, aki ezt nem tartja be. A megfogant életet általában, a megszületett életet személyként kell védeni.

A társadalom, azon belül a hatalom, óvni tudja az életet, ámde se adni, se időtlen biztosítani nem képes. Nem viheti hát az életet, annak lényegét, szabályozása körébe, nem teheti piaci áruvá, nem kezelheti anyagi értékként, sőt szellemi értékek ellentételeként sem. Az élet természetfeletti érték-jelleggel rendelkezik. Ezért illeti meg tisztelet. Jövőjét kockáztatja a társadalom, ha ezt a tiszteletet megtagadja, ha bármely alacsonyabb rendű érték fejében enged, pártolja, vagy legalább is nem gátolja az étellel történő manipulációt!

Az Alkotmánybíróságnak a magzati étellel kapcsolatos állásfoglalása sok értékes és értékelhető szempontot tartalmaz ezen a vonalon. Vallom, hogy a kérdést nem szabad büntetőjogi eszközökkel rendezni. Viszont vallom az egész társadalom, és fokozottan a jogalkotók és közpénzkezelők felelősségét, akik pillanatnyi kényelem, népszerűség vagy könnyebbség okán nem adnak kellő tájékoztatást arról, hogy a társadalom népességi mutatóinak megfordítása, a növekedésről a fogyásra átállás hosszú távon nem csak öngyilkos magatartás, de gazdasági lehetetlenülésbe is viszi azokat, akiknek a tehermentesítéssel látszólag kedvez.

Idézem itt a Bokros csomagról hozott alkotmánybírósági 43/1995 (VI.30.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásom néhány mondatát (AB Hat. 1995. 201 o.):

„a társadalmi terhek forrásainak biztosítása között az iparfejlesztés, a piac megteremtése, a természeti erőforrásokkal való hatékony és kímélő gazdálkodás mellett tényezőként jelentkezik a társadalom emberi tényezőjének "újratermelése" is. Az Alkotmánybíróság határozata is rámutat, hogy a szociális biztonságot a jelenlegi rendszerben nem a felhalmozott javak értékálló tőkésítése, hanem a mindenkori termelő népesség tehervállalása biztosítja és fogja biztosítani a jövőben is. A felhalmozott tőke nem tud termelni emberi közreműködés nélkül. Az Alkotmány 15. 16. 66. (2), 67 (1), és (3) szakaszai ezért írják elő a család, a szülők, az ifjúság fokozott alkotmányos védelmét, ... Külön utal az Alkotmány 70 (2) szakasza arra, hogy az esélyegyenlőtlenség kiküszöbölését célzó intézkedéseket kell a törvényhozónak tennie, míg a 70/B szakasz a termelésben résztvevők megfelelő jövedelemhez, pihenéshez való jogát rögzíti (és közvetve tiltja annak közcélra való aránytalan igénybevételét, elvonását).

Ha mindezen alkotmányos intézkedéseket összhangban szemléljük azzal, hogy jelenlegi jogrendünk a szülőket kötelezi gyermekeik tartására, taníttatására, nevelésére, és hogy ezen terhek szigorúan anyagi része kifejezett társadalmi célt szolgál, ha figyelembe vesszük, hogy

---

^{25[25]} 58/1994 (XII.14.) AB hat. ABH 1994. 337. /az államnak/ az emberi élet védelmét az adott társadalmi közegben tevékenyen elő kell mozdítania.

a jövő nemzedék ellátásában, eltartásában a társadalom különböző rétegei egyenlőtlenül vesznek részt, s hogy e terhek annál jelentősebb esélyegyenlőtlenséget okoznak a gyermeket ellátóknak, minél igényesebben, minél célszerűbben tesznek eleget szülői eltartói feladatuknak, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a ... gazdasági stabilizációt mint helyes és szükséges társadalmi célt szolgáló törvénycsomag a családvédelem és esélyegyenlőség, valamint a társadalmi reprodukció terheinek arányos viselése szempontjából távolról sincs összhangban az .. alkotmányos elvekkel és rendelkezésekkel.

A jogalkotó csak az alkotmányos, a társadalom erkölcsi és szociális igazságossági érzékének megfelelő megszorító megoldások kiválasztása esetén számíthat a társadalmi egyetértésre és együttműködésre. A jelenlegi szociális ellátási rendszer lehet elavult, tartalmazhat visszasságokat, nyújthat felesleges támogatást is helyenként, de egészében ma is távol áll attól, hogy a társadalmi reprodukció terheinek egyenlő viselését biztosítsa. Távolilag ma is a társadalmi egyensúly folyamatos romlásának irányában hat, és a társadalmi minőséget is rontja hosszú távon. Nem túlkedvezményezi a népesség reprodukcióját vállaló réteget összességében, hanem az alkotmányosan elvárható szintnél kevésbé támogatja.

“A csomag törvény, ahelyett, hogy ígérete szerint a stabilizáció irányában hatna, e különbségeket még fokozza, hiszen az utódnevelés feltételeit többszörösen elnehezíti. rendelkezései hosszú távon kifejezetten ellentétesek a társadalmi-gazdasági stabilizáció igényével és céljával.”

A tudomány haladásával egyre élesebben felvetődik annak szüksége, hogy a méhen kívül fogant embryo és /esetleg/ felnevelt ember vonatkozásában a jogi személyiség kezdő időpontját az Alkotmány meghatározza. Tudatában vagyunk annak, hogy a jelenlegi megoldás, noha az anya által hordozott magzat életével kapcsolatban súlyos elvi állásfoglalást jelent a jogalanyiságnak a születéssel, de a fogamzásra visszahatón történő megszerzése, valójában azon gyakorlati igény által vezérelt megoldás, amely a terhesség idejére az anya életének és érdekeinek a magzat létét megelőző rangsort kíván esetenként a jogban biztosítani. A terhesség ideje alatt ezért az anya személyi szabadságával és jogi státusával szemben a magzat érdekeit csak az állam általános életvédelmi kötelezettsége óvja. Ez a gyakorlati-társadalmi indok azonban az in vitro fertilizált (méhen kívül megtermékenyített) és mesterségesen táplált-nevelt embryo esetében nem alkalmazható. Sőt, kifejezetten ellentétesek lennének szempontjai a méhen belül nevelődő magzati élet keletkezésével.

A mesterségesen megtermékenyített csírasejt esetében az élet keletkezése annak első pillanatától megragadható. Első pillanattól teljesen kiszolgáltatott az őt létrehozó és életben tartó külső tényezőknek. Ha valahol veszélye van annak, hogy emberi lény, emberi élet tárggyá válik, esetleg akár forgalom tárgyává is lehet, úgy ez bizonyosan olyan helyzet. Ezért az így keletkezett emberi élet vonatkozásában indokolt lenne, akár a személyi statussal járó védelmet, akár más, emberként történő nyilvántartásba vételt, és megfelelő jogi védeltséget biztosító körülményeket teremteni az általános életvédelmi kötelezettségen és az ember tárgyiasításának tilalmán túl is ezeknek a teljesen kiszolgáltatott és védtelen embrióknak. Mégpedig meg kellene adni már a seltegyesüléstől (a fogantatástól), egészen az önálló lét kezdetéig, amit viszont a „születés” terminus helyett vagy annak kibővítésével, az önálló légzés és anyagcsere megindulásának pillanatára kellene kifejezetten rögzíteni. Mindez nem a törvényhozás, hanem az alkotmányozás feladata. A jelenlegi rendezetlenség annak veszélyét hordozza, hogy emberi élet áruvá, jogtárggyá alacsonyítása ellen a törvényes rend nem nyújt kellő védelmet.

Alkotmányos értékek 4.

Házasság és család

A család, a szülő-gyermek viszony éppúgy, mint a házastársi kapcsolat, az emberi méltóság lényegét érintő autonóm, jog által alig korlátozható viszonyok. A társadalom egészséges fejlődésének előfeltételei. A modern technika fejlődése azonban piaci, üzleti, vagy éppen politikai szempontokból oly mértékben támadják és kérdőjelezik meg azokat, hogy erőteljes és tudatos közösségi védelem szükségeltetik épségük helyreállítására és megóvására. (14/1995 (III.13.) AB hat).

A családi kapcsolat méltóságát annak intimitása, bensősége adja. A családi otthon falának feltörése, az abba beleselkedés bármely módja, bármilyen céllal, sérti az emberi méltóságot. Nem csak a szexuális aktus legvégső testi valóságának meglesése, ábrázolása sérti az emberi méltóságot. Sérti azt e körben minden üzletszerűség. Sérti a hivatkozott magamutogatás is.

A társadalom tagjai kölcsönösen tartoznak tiszteletben tartani egymás magán-szféráját. A magánszféra zártága az emberi méltóság legfontosabb biztosítója. Abba az **egyén másnak nem köteles betekintést engedni, arról nem kell számot adnia. Nem is kényszeríthető arra, hogy más intimszférájába betekintsen, azt megismerje. Nem kötelezhető arra, hogy arról értékítéletet alkosson, még arra sem, hogy arról fogalmat alkosson.** Mind a kitárulkozás más(ok) előtt, mind az elzárkózás mások intimitásának megismerésétől, az ember szabad döntésétől függ, nem követelhető, nem kényszeríthető ki. Az ember személyiségének, méltóságának alapvető eleme a szabad döntés e kérdésekben, sem más egyén, sem közösség nem ítélhet azokban.

A magánszféra legbenső világához tartozik az ember nemisége, életet átadó, életet teljesebbé tevő képessége. A legnagyobb érték, az élet forrása a nemek kapcsolata.

Az életet adó képességet védi a magánszféra sértetlensége. A piaci, haszonleső szemlélet ez ellen támad: piacra kívánja vinni, csámcsogni kíván a titkos szépség, a rejtett nagyság megrontásán. Nem nyíltan támad, látszólag érték védőjeként lép fel: a véleménynyilvánítás szabadságáért harcol, állítása szerint.

A társadalom egészséges érzülete, szemérem érzete tiltakozik minden ilyen támadás ellen. Tisztátalannak vallja a nemiség kitárulkozását. Elutasítja, kirekeszti, mert megrontónak tartja.

Szabad értékítélet ez, szabad véleménynyilvánítás: a társadalomra nem lehet rákényszeríteni az intimszféra feladását.

Az európai kultúra hagyományosan védekezik a magánszférába tartozó viszonyok nyilvánosságra vitele ellen. Ugyancsak e hagyományhoz tartozik, hazánkban alkotmányosan védett érték is az élet továbbadása, a házasság életközösség férfi és nő között, a különmű emberek egyenlő tisztelete.

Az ember lényege szerint szabad. Szembe fordulhat a természetes renddel. Választhatja a rosszat. Ha téves értékrend szerint él, végül elpusztítja önmagát. Ha téves értékrenden építi fel a társadalmi rendet, elpusztíthatja a társadalmat. Téves értékrenden épül a társadalom, ha az

élet továbbadásának, a két nem természetes közösségének intim világa helyett „a minden szabad, minden kívánatos” piaci rendjét építi ki és teszi céllá, követendővé. Sőt akkor is, ha egyenlőségjelet tesz a kétféle értékrend közé, és nem fogadja el a természet törvényének objektív valóságát tényként.

Gondoljuk meg: ha hivatalos házasságban élő férfi és nő fényes nappal, az Andrassy úton, pódiumon kívánnák szexuális kapcsolataikat megélni, gyakorolni – nyilván közszeméremértésnek nyilvánítaná ezt a hatóság, és eltávolítaná onnét őket. A prostitúció kirakatba tétele, magamutogatása ugyancsak tilalomba ütközik. Főleg a fejlődő embert, a serdülő ifjúságot iparkodik a társadalom, bár egyre erőtlenebbül, hasonló hatásoktól óvni. Erre a hatóságot törvény is kötelezi.

Miért meglepő hát, ha a homoszexuális megnyilvánulások megjelenése fényes nappal, emelvényen, magamutogató módon, ellenkezést vált ki?

A vélemény szabad, de *az emberi méltóságot tagadó vélemény nem szabad*, mert a méltóság alkotmányos védelmet élvez. Tehetik a megnyilvánulók négy faluk közt, magánszférájukon belül, amit akarnak, de a közút a közé, közterület, azon a közösség többsége jogosan követelheti a közrend betartását. A többség tiltakozása a kisebbség harsány magamutogatása ellen érthető.

Hamis beállítás, hogy a melegek magamutogatása védekezés. Nem személyük ellen irányuló támadás, ha nemi irányultságuk nem találkozik a többség tetszésével, helyesléssel. A téves véleménynek is kijáró türelmet joggal kérhetik. Ám nem követelhetik meg a velük, nézeteikkel való intenzív foglalkozást a többi magánszemélytől, még kevésbé az azonosulást. A közterületet lefoglaló, mások figyelmét erőszakkal felhívó magatartásuk sérti a többiek szabadságát, intimszférához való jogát.

Nem helyén való a közvéleményt sértők elleni magán erőszak vagy megbélyegzés semmilyen formája. A tolerancia a társadalmi együttélés alapja. Ám nem helyén való a többség szemérem érzetének kihívó sértése sem. A közéletben egyiknek sincs helye. A türelem, a tolerancia nem csak a kisebbséget illeti meg, hanem a többséget is. A közterületen közrend érvényesül. Aki betartására nem hajlandó, vonuljon magánterületre vissza: ott az ő háza az ő vára. Amint a heteroszexuális nemi kapcsolatok nem közszemlére valók, onnét el is tilthatók, áll ez a kisebbségi megnyilvánulásokra is: éppen az egyenlő elbánás, a vélemények szabadsága követelt elve szerint. Végső soron az ember méltóságából levezethetőn.

Komoly veszedelem az ember méltóságának sárba tiprására pénz szerzés módjává tenni a magamutogatást. Értékrontó a társadalom, mikor olyan anyagi viszonyokat teremt, amelyek közt egyesek mások „szórakoztatására” kénytelenek fel- ill. eladni intimszférájukat, akár nemi önazonosságukat, hogy ez által az élet minimumához szükséges anyagiakat megszerezhessék. A létbiztonsághoz hozzátartozik az anyagi lét biztonsága is, meg az emberi méltóság sérthetetlensége is: a társadalom nem kényszeríthet egyeseket arra, hogy a kettő között válasszanak, hogy önmagukat, bensőséges kapcsolataikat, árúvá alacsonyítsák. Sőt! A jog világának minden ilyen törekvést, mint az emberi méltósággal ellenkező viszonyt, el kellene utasítania.

Mínt hogy a médiának a közszolgálati jellege mellett szórakoztató feladata is van, ott kivált fenyeget a veszély, hogy közvetlen vagy közvetve az emberi méltóság sérül valós viszonyok bemutatása révén.

Ám az üzletszerűség nem csak a média vonalán fenyegeti a családot, a párkapcsolatokat. Kérdés hogy a jog milyen keretben teheti lehetővé párkapcsolatok létesítésében az üzletszerű közreműködést? Hol a hasznos, vagy legalább is nem ártó határa a házassági tanácsadásnak? Tűrhető-e vagy elszegedő az internet segítségével folytatott párkeresés?

Nem veszélyezteti minden ilyen manipuláció az élettárs megválasztásának szabadságát?

Alkotmányos érték a házasság tartóssága.

A házasságot a jog célja szerint életszövetségnek, tartalma szerint életközösségnek tekinti férfi és nő között. Az Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint (8/1990. (II 23.) és 57/1991 (XI. 8.) AB hat.) – az emberi méltósághoz való jog, mint általános személyiségi jog magában foglalja az önrendelkezési szabadságot, amelynek része a házasságkötés szabadságához való jog. Az „életszövetség” utal arra, hogy két élet, egy életre kapcsolódik össze, az életen belüli kezdő időponttól potenciálisan a lehetséges végig, valamelyik élet megszűntéig. A szövetség tartósnak van szánva, akkor tölti be célját, ha ilyen. – Ha pl felbontásra kerül, úgy a házasságra tekintettel adott ajándék visszakövetelhető, tévedés jogcímén: téved az, aki házasságot kötött, és az nem bizonyult tartósnak. Tartós pedig nem akkor, ha hosszabb ideig tart, hanem ha valamelyik fél haláláig.

Az egyházi szertartással ellentétben a polgári kötés létrejöttkor erről a felek nem beszélnek, nem nyilatkoznak. Mindazon által abban, hogy **házasságot** kötnek, benne van a tartós cél vállalása. Érvénytelen a házasság fennálltának időhatárhoz kötése, vagy feltételhez kötése.

Tartalma szerint a házasság közösséget létesít, és ezt a közösséget, mint értéket a jog ugyancsak védi.

Alkotmányos érték 5.

Jog az otthonhoz

A közösség jelenti az otthon bensőségének, kialakításának szabadságát. Ehhez, mint a fejlődés szükséges előfeltételéhez, a házasságban született gyermeknek biztosított, alapjoga van.

Éppen a gyermeces házasságban az otthon biztosításáért bizonyos mértékben, a jog által előírtan, a házaspár felelősek, erkölcsileg elsősorban, de anyagilag is. Nem áldozhatják azt fel más gazdasági célokért, vagy életpályán remélt eredményekért. Jelenti a közösség az élet közös egyetértésben történő alakítását, ezen belül a gyermek neveltetésének meghatározását, szabadságként a szülők, alapjogként a gyermek számára, és szülői alapjogként az állammal szemben.

Az állam részéről jelenti ez az államműködés olyan alakítását, amely az otthonhoz jutást és a család anyagi létalapjának biztosítását az állami gazdálkodás központi feladatává teszi. A piac igénye bizonyos munkaerő tartalékra, a szerződéses szabadság munkaadó és munkavállaló viszonylatában meg kell hogy hátráljanak ezen elsődleges érték előtt. Másrészt a családok anyagi és közösséget jelentő fennállta olyan fontos a társadalomnak, hogy szélsőséges esetben akár a közösség beavatkozásának is teret enged akkor, ha a család céljai nem valósulnak meg, valamelyik fél hibájából. Már a római ősi jog eltiltotta vagyona kezelésétől és rokonai gondnoksága alá helyezte azt a családfőt, aki pazarlásával „örökölt javait szétszórva, gyermekeit ínségre juttatta”.

A családjognak szükség szerint meg kell válaszolnia azt a kérdést, melyik szülő döntése érvényesüljön a gyermekük nevelésében, mert bizonyos esetekben a döntés elmaradása káros lehet. A közös tulajdonra ki lehet mondani, hogy csak a fenntartást és védelmet szolgáló döntéseket lehet egyedül megtennie valamelyik tulajdonostársnak, egyébként egyetértés híján marad a helyzet változatlan: a gyermek esetében a növekedés nevelés nélkül is történik és az elmaradt döntés is döntés, esetenként pótolhatatlan és kárt okozó döntés.

A gyermek nem szülei tulajdona, hanem szüleire bízott önálló lény. Alkotmányos védelmet élvez egészséges fejlődése érdekében, mert az utódok léte a társadalomnak érték! (Amint az egyén élete érték, amit a jogrend védeni köteles, a közösség léte, élete, fennmaradása is érték, és letétmenyeseit védelem illeti.) Adott esetben a társadalomnak a kiszolgáltattott érdekében be kell avatkoznia, még akkor is, ha ez a beavatkozás alkotmányos szülői nevelési jogot sért.

(Hivatkozom ezzel kapcsolatban a 18/1994 (III.31.) AB hat.-hoz fűzött különvéleményemre.)

Ha a felek hibájukon kívül nem tudják megoldani az otthon fenntartásának kérdését, betegség, természeti csapás, más okon, joguk van a társadalom szolidaritásához fordulni a tisztességes létminimum elérése, illetve az ehhez elégséges alapot nyújtó munkahely biztosítása miatt. A társadalom ennek biztosítását másodlagos – költségvetési, fiskális – szempontokra hivatkozva nem tagadhatja meg.

A felek egyenlősége a házasságban annak ellenére fennáll, hogy természet szerint szerepük a közösség alakításában és fenntartásában a nemek különböző adottságai folytán nem azonos, csupán azonos fontosságú.

A jog a házasság közösség bizonyos követelményeit és előjogait kiterjeszti mindazon tényleges párkapcsolatra, amelyből gyermek származik. Viszont egyelőre a magyar jog – és a legtöbb európai kultúra jogrendje, ezt a gyermekekre, annak lehető megszületésére tekintettel

rendezi így: ahol párkapcsolatból természetből nem származhat gyermek, az a kapcsolat az e tekintetből adott kiemelt elbánást nem igényelheti. Viszont, mivel a különeműség értékei csak férfi és nő kapcsolatában adóttak, jogilag is többnyire tiltott / meg nem engedett mesterséges szülő – gyermek kapcsolat létrehozása gyermek és egyenmű páros kapcsolatban élő közösség között.

A házasság, mint társadalmi érték, védendő. Közköltségen ennek a szemléletnek ellene ható művészet, tájékoztatás, tudatformálás nem engedhető meg az alkotmányos jogállamban!

A házasság védelmét, tartósságát szolgálja a jogrend, amikor tiltja érvényes házasságban élőknek új házasság kötését. Nem csak érvénytelen az ilyen kötés, de bűnüldözés tárgya is.

A házasság tartósságát szolgálja a magyar jogban a közszerzeményi elv. Ennek következetes keresztül vitele a munkajog, szerzői jog, nyugdíj és biztosítási jog vonatkozásában részleteiben még megvalósítandó, ill. szerződéssel a vagyonközösség ki is zárható, mindazonáltal jelzi a teljes közösségre törekvést a jog rendjén.

Alkotmányos értékek 6.

Művelődés szabadsága - ehhez való jog

Az ember szabad annak megválasztásában, milyen téren kíván a társadalomban hasznos és alkotó módon tevékenykedni, munkálkodni: szabad életpályája megválasztásában. Azonban bizonyos életpályák társadalmi kockázat nélküli gyakorlásához előismeret, előképzettség szükséges és ez attól, aki a pályát választja, meg is kívánható. Nem sérti az ember méltóságát vele szemben ilyen képzettségi követelmények támasztása, ha nem diszkriminatív a támasztott követelmény.

Mi több, az egyes polgárnak a közéletben való részvételéhez is szükséges bizonyos előképzettség, legalább is a közérdekű információk megszerzéséhez szükséges elemi ismeretek erejéig. E vonatkozásban a társadalom a jogrenden keresztül meg is kívánhatja az ismeretek elsajátítását, amivel kapcsolatban viszont a művelődéshez való jog alapján a közösség biztosítani köteles az elsajátítás előfeltételeit, mind személyi, mind intézményi vonalon, legalább az egyszerű már elért szinten.

Lévéen a művelődés alapszabadság, annak társadalmilag elért intézményesített lehetőségei szintjét az állam más másodlagos közcélok kedvéért ugyancsak nem csökkentheti!

A Ptk és az alkotmány: emberi méltóságot érintő tételek

A magánjog demokratizmusa a magánfelek egyenlőségének elve alapján valósul meg. Az alkotmány rendelkezése a diszkrimináció tilalmáról és a hátrányos helyzetűek támogatásáról elsősorban a magánjogi eljárás szabályait hatja át, de az anyagi magánjogban is szemmel tartandó. Míg pl a közös tulajdon és a közös vállalkozás hasznainak megosztásánál irányadó lehet a vagyoni érdekeltség aránya - de nem többlettel az erősebb fél javára - addig a tulajdon feletti rendelkezés és a vállalkozás sorsáról való rendelkezés vonatkozásában a kisebbségi jogok biztosítása (egyhangúság szabálya, kisebbség bírói védelme) indokolt, személyenként jogosítva. Személyről való rendelkezésbe nem torkollhat a társasági jogok dologiasító - értékpapír - szemlélete sem.

A jogállamiság követelménye a követendő normák egyértelmű, következetes meghatározása és betartása. A magánjog normái részben az egyén szabadságának korlátait, részben normaalkotó és vállaló lehetőségeit határozzák meg, illetve másodlagosan magánfelek közötti általuk létesített kötelezettségek és jogosítványok rendjét. Ezért pontosan meg kell határozni a személyi szabadságjogokat, a tulajdonhoz fűződő jogokat, a szerződésből folyó jogok szabályait és az egyéni jogok sérelméből fakadó jogokat. Más jogellenes magatartásából származó hátrányt a jognak mindenkor ki kell egyenlítenie - alaptételként vezetendő végig, hogy jogellenes magatartásból haszon nem származhat.

Ez azt jelenti, hogy az eddigi minimalista kártérítési szabályokat - felróható magatartásért legfeljebb a kár erejéig jár térítés - fel kell váltanunk olyan szabállyal, mely szerint jogellenes magatartásért legalább a teljes kár erejéig felel egyik magánfél a másiknak.

Alkotmányos értékek 7.

Jogkövetés elvárhatósága

A Ptk. deliktuálisnak mondott felelősségi tétele (339. §) közismert. "A jogellenes károkozó köteles a kárt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható."

Ez a megfogalmazás az 1953-as szerkesztők számára a vétkességi felelősség feloldására, objektivizálására született. E vonatkozásban, bár félénk, de mégis a fejlődés, az objektív kárfelelősség irányába mutató lépésként értékelendő.

Az új Ptk szerkesztőbizottsága az első koncepció kiadásakor ennél egy lépéssel tovább ment. A kimentési ok nélkül fogalmazta meg a jogellenesen okozott kárért való felelősség tételét, s csupán a szociális méltányosság indokolta bírói mérséklésnek adott helyt a kárfelelősség megállapításánál.

A Legfelsőbb Bíróságon történt egyeztetés során a Bizottság szövege nem várt határozott ellenállásba ütközött. A bírák, elégedetten a jelenlegi szöveggel s az annak alapján kialakított gyakorlattal, ragaszkodtak a Ptk kárfelelőssége elvárható magatartás esetén történő korlátozása meghagyásához, nem csak a kárviselési kötelezettség mérséklése, hanem már a kárfelelősség megállapítása kérdésében is. Legalábbis abban a körben, ahol a felelősség valamely okon, kockázati indokok vagy bizonyítási nehézségek miatt, a fokozott felelősség irányában el nem megy. (Fokozott veszélyeztetés stb Ptk XXX. fej.).

Maga a kettősség egyszerű és fokozott magánjogi felelősség között is mutatja a ragaszkodást, legalábbis a magánfelek között, a szubjektív felróhatósági tényezőhöz: hisz egyébként önmagában a jogellenesség eléggé felróható lenne minden jogállami viszonylatban!

Mit jelent, milyen üzenetet hordoz a társadalom felé a bírói álláspont a Szerkesztő bizottsági szöveghez képest? Nyilván azt, hogy elképzelhető olyan magánjogi elbírálás alá eső élethelyzet, amikor **nem várható el a jogkövető magatartás** a társadalmi, gazdasági életben részt vevő jogalanytól, amikor a jogellenesség és az ezzel okozott kár elfogadandó, azt a sértett mintegy természeti csapásként, a társadalmi együttélés velejárójaként, tűrni tartozik. Magyarán, jogállamban bizonyos helyzetekben a jogkövető magatartás nem kötelező, nem várható el, túlzottan magas mércét jelent. Létezik engedett, tűrt, de legalábbis nem szankcionált jogellenesség is!

Úgy vélem, a jog betartása és betarttatása mindannyiunk hivatása. Minden olyan üzenet a társadalom felé, amely a jogkövetést nem minimumként írja elő, hanem esetenként felmentést ad ez alól, a jogbiztonság ellen intézett veszélyes, beláthatatlan következményekkel járó támadás. A jogbiztonság a jogállam fő értéke, előzi az igazságosságot.^{26[26]} A társadalom tagjaitól a jogkövetés elvárása nem maximális, hanem minimális elvárás. Más kérdés, hogy ha a kárviselés tekintetében ennek következetes keresztülvitele szociális igazságtalanságra vezető következményekkel jár, a társadalmi szolidaritás jegyében esetleg mérsékelhető a jogszerű eredmény bírói mérlegeléssel, de erre a szerkesztőbizottság eredeti koncepciója is módot adott volna. Az elvet azonban, hogy a jog rendjének a követése minden körülmények között kötelező, nem szabad feladni, nem szabad azon rést nyitni. "*Venti velut agmine facto qua data porta ruunt et terras turbine perfanti*" mondja Vergilius - ahol kaput találnak a szelek, kirohannak azon csatasorban, és felkavarják a föld színét. Egy tűrt jogellenesség, egy

^{26[26]} 11/1992 (III.5.) AB hat. III. 4.

el nem várható jogkövetés elismerése sorozatot vonhat maga után, mert a jogállam lényegét törli át. Egy időn túl diszkrimináció lesz megkövetelni a jog betarttatását, a jogellenesség kerülését! Ne nyissunk ilyen veszélyes kaput. Annál kevésbé nyissunk, mert alakuló piacgazdaságunk teli van olyan helyzetekkel, amiket a jogalkotó nem győz követni. Nem az a baj, hogy túl magas a jog mércéje a társadalmi, gazdasági életben részt vevők számára, hanem hogy túl alacsony. Különbösen nem hangoznék egyre másra panasz azért, mert a jog nem tilt bizonyos társadalmilag egyértelműn elmarasztalt magatartásokat: erkölcstelen, de jogos - mondjuk és sajnálkozva tárjuk szét tehetetlenségünkben karjainkat!

Még a római jog sem ment olyan messzire, hogy a jogellenesség objektív tiltásán túlterjeszkedett volna - halljuk az ellenvetést. Sőt, - érvelnek - a római jog finomodásának gyümölcse, hogy a *damnum iniuria datum* (jogellenes károkozás) lex Aquilia szerinti objektív jogellenesség alapján megállapított büntető felelősségéhez legalább a *culpa levissima*, a hiba minimuma bizonyítását megkívánta: aki úgy okozott jogellenes kárt, hogy semmiféle cselekvősege nem volt a dologban, mentesült a kárviselés kötelezettségének büntetése alól. Térjünk most vissza a barbár előidőkbe?

Tetszetős az érvelés, de hibás. Először is, a római jog a károkozást delictumként büntette, tehát nem reparációs, hanem pönális követelést állapított meg az *iniuria*, jogellenesen okozott kár esetében. Még e büntető tartalom ellenére sem tért rá e téren a kárfelelősség szubjektív, vétkességi alapjaira, csupán valamely cselekvőseget kívánt meg a büntethetőséghez.

Másrészt a római jog azokban az esetekben, amikor szerződésen kívül, de valamely társadalmilag elvárható állapot fenntartása, őrzet ellátása terén mulasztás történhetett, mert a kötelezettség terén jogellenes kára keletkezett kívülálló harmadiknak, cselekvősegre tekintet nélkül marasztalt: a háztulajdonost, a vadállattartót, a rabszolga (majd az alkalmazott) közreműködését igénybe vevőt, a családjáért, háznépért felelős pater familiast. Mindazokat, akiknek lehetőségük volt a viszonyok alakítása terén a kárveszély elhárítására, tekintet nélkül arra, hogy adott esetben őket személyes felróhatóság a kár létrejötte miatt terhelte-e.

Ugyanílyan objektív elvárhatósági mércéje volt a római jognak minden szakértelmet követelő vállalkozással kapcsolatban: *imperitia culpa adnumeratur*. Áll ez mindazokra, akik szakértelmet igénylő tevékenységre, szolgáltatásra vállalkoznak, de mindazokra is, akik magasabb képzettségük, tanultságuk révén állnak mások szolgálatára. Ha egyrészt nem is várható el az eredménykötelelem orvosnál, jogásznál, mesterséget gyakorlónál, földmérőnél, arbiternél, viszont a kellő alaposág, a szakmai ismeretek lelkiismeretes alkalmazása igen. *Iudex, arbiter, qui litem suam facit*, a negligentiája, a szakértelem hiánya, vagy nem kellő alaposággal való alkalmazása miatt felelősségre vonható abban a körben, amelyben az tőle joggal elvárható volt.

Számos tárgyi bizonyítéka van tehát annak, hogy a római jog túl ment a kifejezetten kikötött teljesítés megkövetelésén, a norma szó szerinti betartásának elvárásán, s e vonatkozásban a finomodása, a rendszer fejlődése, nem a jogellenesség megkövetelésének csökkentése, hanem a társadalmi elvárásnak a pusztán törvény betartásán túl való növelése felé mutat. A formai jogkövetés mindvégig megálló mértéke mellé a tartalmi jogkövetés követelménye épül be a jogrendszerbe: a *contra legem* tiltásán túl az *in fraudem legis agere* szankcionálása. *Non verba legum tenere, sed vim ac potestatem*, nem a törvény szavát, hanem a benne rejlő hatalmi célzatot (vim) és annak utasítását kell követni.

Erre a fejlődésre teszi fel a koronát a klasszikus kor gyakorlata, amelyet Papinianus megfogalmazása őrzött meg számunkra legszebben, noha számos példából, elemzésből le

lehetne vezetni: az erkölcsileg tiltott magatartásnak nem lehet jogot keletkeztető hatása, nem minősül jogilag facere-nek, releváns aktusnak.^{27[27]}

A Legfelsőbb Bíróság legutóbb az un Tocsik ügyben ezt az álláspontot fogalmazta meg, mikor semmisnek minősítette a társadalmi erkölcsbe ütköző szerződést, megvonva attól a joghatályt. Bátor, iránymutató lépés volt ez, de a jogalkotónak nem szabad mindenben a bírói gyakorlatra hagyatkoznia. Alsóbb bíróságaink tétovázása azon ügyekben, amelyekre nyílt világos norma nem vonatkozik, a kodifikátortól még inkább megköveteli, hogy ahol lehet, nyilatkozzék világosan.

Két veszély is leselkedik a jogfejlődés során a magánjogi viszonyok világára. Az egyik, hogy a jogalkalmazó a törvény szövegéhez ragaszkodva, attól egyenest indítva, elkezd mérlegelni tűrhető és tűrhetetlen jogellenesség között. Óhatatlan az irányban fog ez vezetni, hogy szubjektíve lesznek olyanok, akiktől elvárható, és olyanok, akiktől nem várható el a jogkövetés. S míg a bíró, nyilván jóindulatú mérlegelés szerint, egyes néprétegek, csoportok jogsértését, kártevését még belül fogja értékelni az elvárhatóságon (ezzel egyúttal e csoportok hátrányos helyzetében nyújtva pozitív diszkrimináció révén kiegyenlítő igazságosságot) – a társadalom viszont további szegregációval, együttműködés elkerülésével, a maga kártól való megóvását kívánva elérni, ugyanezen csoportok fokozott diszkriminálásával fog reagálni az ilyen gyakorlatra. (Hajdan az „albérlőt nem lehet kitenni” elv a kiszolgáltatottak védelmére született, és az albérletek uzsoraárúvá tételét eredményezte: a társadalom megfizetteti a kockázatot, általában rátartással, a védelem épp azt eredményezte, amit kerülni akart, ellehetetlenítette az albérlők helyzetét.)

A másik veszély, hogy elkezdene a kötelezettek alkudni a maguk felelősséggel kapcsolatos kötelezettségeikről. Az elvárhatóság fogalmának előnye, hogy a bírónak jogot ad esetenként a társadalmi helyzet, a társadalmi elvárás mérlegelésére, sőt ezt kötelezettségévé teszi: csak adott körülmények ismeretében dönthető el, mi várható el valójában tárgyi, személyi körülményeket figyelembe véve. Ám ha az elvárhatóság a jogellenesség megengedését szolgálja, azok, akiktől a társadalom joggal „vár el” gondosságot, odaadást, akár áldozatot is, majd elkezdik méricskélgni, mi is az, ami még belefér a jogellenesség keretei közé.

Íme, a példa máris kínálkozik. A Magyar Orvosi Kamara ki kívánja hagyni az Egészségügyi Törvényből az orvostól elvárható „legmagasabb” gondosságot. Nem várható el a legmagasabb, érvelnek, hiszen ez tévedhetetlenség megkövetelését eredményezné az orvossal szemben: ma csak a kórházzal szemben, azaz végeredményben az egészségügyi költségvetés terhére születnek ilyen elvárások, (és marasztalások), de holnap majd a privatizált egészségügy magánvállalkozójával szemben! Ki vesz ilyen feltételek közt kórházat? Már pedig a költségvetés szabadulni akar az Alkotmány biztosította tehertől.

(In parenthesisim: Az államnak most nyújtja be az élet a számlát az 1947 óta elpazarolt, nem tőkésített betegségbiztosítási járadékokért, hiszen akik a többletet annak idején megtermelték, most előregevedve kérik a biztonságot, az öregkori betegellátást, a nyugdíjat. És nincs már elegendő fiatal, aki kitermelje újra, ami az elődöknek joggal járna. Fél évszázad hibás népesedéspolitikája, önzése visszaüt. Magánkézbe hát a kórházat, amint odaadtuk a lakást, a hitelintézeteket, oda adjuk a postát, a kultúrát, a közlekedést, mindazt, amiről egykor ígérték, hogy „nincs ugyan a borítékban, de jár!” Egyszer már megfizette mindennek árát a társadalom, fizesse meg még egyszer, s fedezzék a továbbiakban jogos igényeiket a rászorulóknak a piacról, az állam mossa kezét, megszűnt a központi források „újraelosztása.)

---

^{27[27]} D 28.6. 41.

Egyértelmű, hogy ez a felfogás alkotmányt sért: Az élet értékéből következőn az egészséghez való jog:

Alkotmányos érték 8.

Mi lehet a válasz az orvosoknak? Ha az orvos szakmai hibát vét, megszegi saját hivatása tételes előírásait (vizsgálatot mulaszt, ellenőrzést hagy ki, stb), az *imperitia culpa adnumeratur* szabálya szerint felelni tartozik, mert a felelősség alapesete szerint: jogellenesen járt el, nem tartotta be a rá kötelező szakmai előírást. Felel ugyanúgy, mint a cipész, a statikus mérnök, a villanszerelő, felel, mint szakember. Ám az orvostól több várható el, mint a szabályok pontos, de lélektelen betartása. A beteg ugyanis nem kezelendő köreset, hanem ember. Együttműködést, részvétet, beleérzést igényelhet. A betegség nem is sablonos, nem modellezhető, esetenként más és más. A diagnózisnak kockázata van, a beteg tűrőképessége változó. Az orvostól elvárható e többlet, de e téren tévedhet, hibázhat, a szakmai szabályok betartása mellett is. Éppen hogy nem várható el tőle az abszolút tévedhetetlenség, csak a szakmai szakértelem és a lelkiismeretesség.

Itt van a jogellenességen túli elvárhatóság szerepe: az orvos, a tanár, a politikus, az ügyvéd, a bíró többel tartozik, mint csupán a szigorú jogkövetéssel. Helyzet szerinti lehető teljes gondossággal. Ebben, ismétlem, benne van a tévedés lehetősége: a tévedhetetlenség nem elvárható. De több van benne, mint a szigorú szakmai tételes előírás megtartása – hiszen e szabad szellemi pályák vagy akár a valódi mesterségek vonalán teljes körű előírást minden helyzetre előre nem lehet készíteni. Itt a *diligentia*, a gondosság várható el, hogy milyen mértékben, a helyzettől függ.

Nyilván szakmai körön belül dönthető el, hogy valaki *diligenter*, vagy *negligentius* járt el adott esetben. Nem kell félni attól, hogy a magas tét, az egészség védelme miatt az elvárható gondosság maximuma az előírás. Olyan ez, mint a *bonus et diligens paterfamilias* társadalmi mércéje: vele is megeshet tévedés, s ezért már legfeljebb az érdekeltség és a bizonyítási teher függvényében lehet felelőssé tenni. Ám ezt az elvárhatóságot a hivatást gyakorlóknak kellene esetről-esetre behatárolniuk, egymás közt megkövetelniük. Mivel ők nem teszik, a jogászokra marad a mérlegelés, tehát az orvosnak hivatásbeli elvárása helyébe a társadalom sokszor hamis, az orvosban akár Istent látó elvárása lép. Ez ellen tiltakozik a Kamara, a törvény módosítását kívánva ott, ahol a helytelen gyakorlatot kellene módosítani.

Ki lesz a vesztes az elvárhatóság e ferde értelmezése folytán? Mindkét esetben a károsult magánfél, a jogkövető személy.

A legfelsőbb bíróság kollégiumának a Ptk szerkesztő bizottság szövegével szembeni heves ellenállása arra indított, hogy újra gondoljam az általam eredetileg Marton nyomán javasolt törvényszöveget.^{28[28]} Segített ebben a fent jelzett Legfelsőbb Bírósági döntés a „Tocsik ügy” polgári részében, de az Orvosi Kamara törvénymódosító javaslata is. Úgy vélem, valóban helyt kell adni, a bírák eligazítása és a helyes társadalmi nevelés, preventio és kárelosztás elérése céljából, az elvárhatóság gondolatának. Ám nem a jogellenes magatartásért való alapvető felelősséget korlátozó, hanem a társadalom elvárásai szerinti magatartás megszegéséért megállapítható kárfelelősség kiterjesztése értelmében.

Így javaslom módosítani az általam megszövegezett Fejezet 1. § szövegét:

---

^{28[28]} Magyar Jog 2001. 8. 449-456.

1.§. (1) Jogellenes magatartásáért minden jogalany felelőssé tehető (felelősséggel tartozik). Minden jogalany tartozik viselni a teljes kárt, amelyet jogellenes magatartásával (tevéleg vagy mulasztással) más(ok)nak vagy a közösségnek okozott.

(2) Jogellenes magatartással szerzett hasznot mindenki tartozik kiadni, a szerződő félnek, a sértett félnek, vagy ha ilyen nincs, a közösségnek (az államnak). A kötelezettség a teljes jogellenesen elért haszonra kiterjed, függetlenül attól, hogy a sértett (a másik szerződő fél, a jogosult, a közösség) a hasznot maga elér(het)te volna vagy nem.

(3) Azon kárért, amelyet valamely jogalany társadalmilag elvárható magatartás megszegésével vagy elvárható magatartás elmulasztásával, (luxuriózus, joggal visszaélő, erkölcstelen módon), bár jogsértés nélkül, másnak (a közösségnek) okozott, a bíróság az okozott felelőssé teheti.

(4) A kár és a haszon egyaránt az oksági lánc bizonyítható határáig számítandó.

Úgy vélem, a jogállami fejlődés utolsó éveitől kezdve, bíróságaink a (3) pont alatt nyújtott fogódzót joggal várják a jogalkotótól. A jogellenesség tárgyi mérce, megállapítása többnyire egyszerű, s az érte való felelősség megállapításánál csupán méltányossági mérlegelés játszhat szerepet. A társadalmi elvárhatóság terén viszont egyelőre nagy a zavar és sok a bizonytalanság. Főleg a köz- és magánszféra összekeveredése, már csak a privatizáció okán is, a közvagyonot kezelők jogilag sokszor kettős arculata, a jogszabályi elhatárolások és a szakmai etikai előírások megfogalmazásának késedelmessége láthatón túl nagy terhet róttak a bíróságokra. Ehhez járul, többnyire a kényes, mert nagy érdekeket sértő ügyekben, a média és sajtó korántsem mindig a jogszerűt és erkölcsösöt támogató hangja. Sokszor érezheti magát úgy a Bíróság, mint a számmal utazó apa és fia: bármelyik ül rajta, vagy ha mellette mennek is, mindig akad gáncsoskodó, míg végül ők viszik a szamarat.

A szó grammatikai értelme egyébként a javasolt szöveget támasztja alá. A jogellenes tiltása természetes. Magánjogi viszonylatban egyértelmű és nincs szüksége korlátozásra, legfeljebb a jelentkező teher elosztásánál méltányosságra. A társadalom azonban a tételes jogszabály betartásán túl még sok mindent elvár tagjaitól. Nem azt kívánja megengedni, hogy a jogon túltegyék magukat. Ez senkinek sincs hatalmában. Azt várja el, hogy a társadalmi béke, a jóhiszemű és tisztességes együttműködés, a kölcsönös tájékoztatás, egymás kímélése, a közös értékek gondos óvása, kezelése, jövő nemzedékek érdekének szemmel tartása terén, a szolidaritás, a szakszerű és pontos hivatásteljesítés, más érdekeire odafigyelés terén a tőlük telhetőt megtegyék. A magánjog és a közigazgatási szabályok, mindenik a maga területén, erre nevel és ennek érdekében alkalmaz preventív intézkedéseket, szankciókat. Nem kell mindjárt a büntetőjog nehéz tűzértségét felvonultatni. Közigazgatási és magánjog nyújtanak megfelelő zárt rendű eszköztárat a társadalom békéjének és biztonságának védelmére. Már ha élünk vele!

A bírói kar, ha adják számára az eszközöket, azok esetről esetre történő felhasználását meg fogja oldani, és mivel csakis a bírói székéből oldható meg biztosan az egyes káreset, meg is kell hozzá a döntés felhatalmazását adni. Ez ma sincs másképp. Csak nem elbizonytalanítani kell a bírói kart, hanem feltétlen társadalmi bizalommal, esetleg a kétes esetek tudományos, politikamentes, jogelméleti elemzésével kell támogatni abban a nehéz munkában, amellyel jogkövetővé kell tenni a közelmúlt szocialista jogtalanságától elriasztott átlagpolgárt, a gyors megvagyonosodás reményével megkínált, és a bíróság intézkedéseinek gyenge hatásfokában bízó, kártékony társadalmi elemeket. Fizessen rá jogellenességére minden körülmények között a jogsértő, ne hivatkozhasson joghézagra a társadalomtól joggal elvárt magatartást nem

vállaló egyed. Ne kelljen együtt élni a jogállamban, piacgazdaság esetén sem, a tisztességtelen haszon, a más terhére élőködés lehetőségével! Ezt célozza előadott javaslatom.

Alkotmányos értékek 9.

A nemzet vagyona

A magánjog és közjog területének szigorú elválasztása indokolt: köztisztviségből szerzett információ hasznosítása magáncélra, köztisztviségből eredő pozíció felhasználása magánelőnyre szigorún szankcionálandó! Összeférhetlenségi szabályok a magánjog oldaláról is megalkotandók, a szerződéses és társas együttműködés körén belül a tájékozottsággal, előnyhellyel, képzettséggel való visszaélés magánjogi szankcionálásával.

A köztulajdonnal kapcsolatban az Alkotmány rögzíti: az állam tulajdona nemzeti vagyon.

Tételem, hogy az Alkotmány 9 § (1) bekezdésében foglalt kötelezettséget, a köztulajdon és a magántulajdon egyenrangúságáról és egyenlő védelméről, a jogalkotás a köztulajdon vonatkozásában nem bontotta ki, nem vitte át a tételes jogba. Ezért ma a köztulajdon ugyanazon mértékben védve, mint a magántulajdon. A magántulajdon abszolút védelmet kap, csak törvényben megfogalmazott, más magántulajdonosok, illetve a közösség érdekében hozott korlátai léteznek. Védelméről a polgári bíróságok, a magántulajdonosok autonóm érdekérvényesítése által indítatva, megfelelően gondoskodnak. A hétköznapi esetekben a hatósági, rendőrségi birtokvédelem adja ehhez az elsődleges eszközöket. (Nem állítom, hogy e téren minden rendben van, de állítom, hogy a jogalkotás oldaláról megalkotott az intézményrendszer, amely a magántulajdont kellően védi..) Szélsőséges sérelmek ellen az állam a büntetőjog eszköztárát is beveti.

A köztulajdon vonalán ezzel szemben lényegesen rosszabb a helyzet.

Itt hiányzik a köz érdekében ható érdekelttség a kezelők oldaláról. Hiányzik a polgári bíróságokból az aktivitás, ami ezt a mozgató rugót pótolhatná: a kétféle tulajdon azonos formában (magántulajdoni formában, magánperrel) történő védelme ezért nem jelent **egyenlő** védelmet.

(Nem kívánok most belebocsátkozni abba az elvi vitába, hogy más kategória-e a köz- és a magán- tulajdon, és ha igen, mennyiben, illetve, ha nem, akkor mégis mennyiben. Ez félrevinné a tárgyat.)

Állítom viszont, hogy a büntetőjog eszköztára a közvagyonot kezelő, többnyire testületekbe szervezett kezelők felelősségének érvényesítésére csak igen korlátozottan, szélsőséges esetekben alkalmas. (ártatlanság vélelme, *societas delinquere nequit* miatt.) A magánjogi per párhuzamát képező bírósági védelem pedig nincs megalkotva. A közvagyon, a mai gazdasági szemléletnek megfelelően, többnyire magángazdálkodási formátumokban kezelik, és az ilyen álarcban fellépő állami szervek a magántulajdonosnak kijáró autonómiát követelik maguknak (üzleti titok, nyereségérdekelttség, verseny, piaci szerep), miközben a magánérdek rugója nem a köztulajdon védelme irányába ösztönöz, hanem éppen ellenérdekelttséget teremt a kezelő oldalán, ami elméletileg elismerve sincs, nem hogy kivédésére eszközrendszert teremtettünk volna. (Az Alkotmány 11 §-a félreértelmezve, egyenesen ezt a magatartást látszik ösztönözni, mert az alkalmazandó jog a közvagyon területén is a polgári jog – közjogi szabály, közjogi apparátus nincs megalkotva.)

A Legfelsőbb Bíróság legutóbbi, az Alkotmánybíróság által hatályon kívül helyezett jogegységi döntése is úgy kezeli az állami vagyonnal gazdálkodó szerveket, mint a maguk vagyonával gazdálkodó piaci szereplőket: ebből eredt lényegében a Legfőbb ügyész és az Alkotmánybíróság ellentéte a rendes bíróságokkal.

Tocsik-ügy, csillagászati prémiumok, végkielégítések közpénzből, az állami vagyont kezelők és a többi tisztviselői kar, - bérért és fizetésért dolgozók – illetményeiben mutatkozó, azok közti igazságtalan és indokolatlan aránytalanságok, az állami szolgáltatási feladatok folyamatos alulfinszírozása a vagyont kezelőinek túldotálásával szemben, mutatják, jelzik, hogy a törvényi rendezés hiányos. A bíróságok a közvagyon védelme szerepkörében bizonytalanok. Magánszereplőkként, autonómiával rendelkezőkként bánnak a szigorú elszámolással tartozó állami vagyont kezelőkkel. „Erkölcstelen, de nem jogellenes!” – ez a védekezés maga mutatja, hogy a jogban, legalább is a jogalkalmazó szemlélete szerint, e téren nem állnak rendelkezésre a szükséges eszközök. Mulasztási alkotmányellenesség akadályozza a közvagyon védelmét, tette, teszi lehetővé privatizálással történő elherdálását, a kezelők élőszködését. Ugyancsak nincs ma gátja a tisztviselői hatalommal való visszaélésnek, sem túlkapásnak, sem passzivitásnak. A hivatalon belüli felelősségre vonás a kapcsolódások miatt kéz kezet mos alapon elmarad. A polgári jogok biztosa csak figyelemfelhívó, éppúgy, mint az ÁSzSz.

Volt pedig erre alkotmányos eszközünk, a Közigazgatási Bíróság. Nem véletlen, hogy a népi demokrácia ezt nem szocializálta, hanem megszüntette 1949-ben! (Szerintem az sem véletlen, hogy egyik parlamenti párt sem kívánja az alkotmányba vissza venni az intézményt!) Addig kellene visszahozni, amíg még leltárállag szerint van mit védeni. Nem véletlen az sem, hogy az Állami Számvevőszék ezen intézmény nélkül félkarú, inkább kéznélküli óriás: a Parlament nem alkalmas a közvagyon védelmére, mert párt-csoport-érdeket szolgál, nem nemzeti érdekeket.) A képviselők többsége választócsoporthoz nem is kötődik, még kevésbé felel annak: pártlistán való besorolásának köszönheti igen magasan dotált, hatalmi helyét.

Indokolt lenne az Alkotmánybíróságnak javasolni, hogy e téren a mulasztási alkotmányellenességet állapítsa meg, és oldja meg záros határidőn belül a közvagyon szakszerű védelmét, az Állami Számvevőszék által feltárt hiányosságok komolyan vételét, a közvagyon kezelés igazságtalan aránytalanságainak feloldását, a tisztviselői felelősséget. Ne büntetőjogi szemlélettel védje csupán a köztulajdont (az is kell, a magán tulajdonnak is van), hanem a leltárfelelősség és a jogszerű felhasználás oldaláról teremtsen meg – nem polgári jogi, hanem közjogi, de független - bírói védelmét.

Külön értéként csatlakozik a nemzeti vagyonhoz hazánk környezeti értékeinek sokasága. Ezek is alkotmányos védelmet élveznek.

Az Alkotmánybíróság a környezeti értékek csökkentésének tilalmát gazdasági célok érdekében már többször megfogalmazta. (996/G/1990 AB hat. és dr. Ádám Antal és szerző különvéleménye, 28/1994 (V.20.) AB hat., 27/1995 (V.15.) AB hat., 29/1995 (V.25.) AB hat.) Azt, hogy valamely vállalkozás a maga haszna ellenében jelentkező akár egyéni, akár társadalmi költségeket, hátrányokat viselni tartozik, már a múlt században megállapították Merkel és Unger, és a kárfelelősség szempontjából részletesen elemezte Marton Géza. Ám az egyéni haszon és társadalmi terhelés közti egyensúly, valamint a közös maradandó értékek és akár a közös pillanatnyi haszon közötti egyensúly szabályai mellett az egyéni rendelkezés alá eső javak önkényes közösségellenes vagy közösségkárosító (s kár az elmaradt haszon is!) felhasználása vagy fel nem használása egyelőre nem képezi következetes jogi rendezés tárgyát. Itt a magánautonomia és egyéni felelősség összhangját a közérdekkel kell etikusan és egyúttal elvi következetességgel megoldani.

Alkotmányos értékek 10.

Vélemény, vallás szabadsága

Bármely vallás követőinek, így a keresztényeknek is, joguk a közösség kérdéseiben nyilatkozni. Ez része *vallásszabadságuknak* is, amely *közösségi szabadság*. Minden olyan törekvés, amely a közösségben történő megnyilatkozásunkat korlátozná, vagy elutasítaná, részünkről visszautasítható, visszautasítandó. A püspököknek nincs kevesebb állampolgári joga, mint a többieknek, sem a vélemény- sem, a szólásszabadság terén – már csak azért sem, mert püspöki mivolta az állam és egyház elválasztása okán nem esik véleményének politikai értékelésénél latba. (Ellenben nagyobb az állampolgári felelőssége azért, mert az állampolgárok szabadon kialakult és szabadon működő bizonyos közösségének ő elismert vezetője, előljárója. Hívei elvárhatják, hogy értékrendi kérdésekben irányítsa őket, nyilatkozzék nevükben, s ő ezekkel az állásfoglalásokkal tartozik.)

Az állampolgári szabadságnak, a politikai életben való szerepvállalás lehetőségének van, és szükségszerűen kell is lennie kötelezettség vonzatának. Az embernek a közösségben léte, közösséghez, közösségekhez tartozása nem esetleges. Nem attól függ, hogy ő vállalja-e azt vagy nem.

Az embernek a legtöbb vallás tanítása szerint nem csak szabadsága, hanem kötelessége a közösségben és a közösségért élnie, megtenni a többiek javára, amit tud, nyújtani nekik, amit adhat – szeretni őket. Köteles részt venni abban a véleményformálásban, tervezésben, útkeresésben majd együttműködésben, amely a közösség, ezen belül a saját és embertársai (felebarátai) életminőségét alakítja, meghatározza. A keresztény embernek követnie kell a közösségi normák előírásait. Engedelmesen el kell fogadnia a közhatalom irányítását, a társadalom békéje, rendje és működőképessége érdekében.

Ahogy a törvény követése kötelezettsége a keresztény embernek, a törvény hozatala, alakítása, teljesítésének ellenőrzése, számonkérése, a törvényes hatalom átruházásában való részvétel is kötelezettségük ugyanezen, lelkiismereti alapon. Másnak esetleg természetes, nekik természetfölötti elhivatottságuk felismerése alapján is! Még egyszer hangsúlyozom: *a keresztény felnőtt embernek lelkiismereti kötelezettsége a közéletben részvétel, állásfoglalás, véleménynyilvánítás, s kötelezettsége ehhez a meggyőződés kialakítása is, tájékozódás, eszmévtálas, mérlegelés alapján.* Ha idáig eljutottunk következtetéseinkben és felismeréseinkben, ebből természetes, hogy az egyházi vezetőnek a saját hívei, a benne bízók részére kötelessége a maga véleményéről, mérlegeléséről, állásfoglalásáról tájékoztatást adni. Nem a hit és a tanítóhatalom rendjén lesz az kötelező a hívekre, nem követelheti magának a tévedhetetlenségnek kijáró alázatos elismerést. De mégis kötelező a tanító egyház vezetőinek tanítani, hivatásuk szerint és legjobb meggyőződésük szerint. A tanári hivatás hordozója sem tagadhatja meg a tanítást, akkor sem, ha kényelmetlen kérdés merül fel. Nem bújhat a hallgatás fala mögé ott, ahol van mit mondania. Kötelezettsége tanítani, irányítani és kötelezettsége erre másokat is, buzdítani. Akinek van mit mondania és hallgat, éppúgy vétkezik, mint aki nem ad a szomszédának pohár vizet, noha adhatna. A tanításból bármennyit elvenni súlyos véték (legkisebbnek fogják hívni Isten országában), az igazságra tanítani viszont érdem, a csillagok közé emel!

Negyven évet éltünk egy olyan rendszerben, ahol ajánlatos volt a hallgatás. (Úgy sem volt a hatalom sem, a közönség jó része sem kíváncsi a véleményünkre.) Ha szavaztunk, meghamisították az eredményt, és ellenünk használták fel az adatokat. Mivel a katakombába idejében nem tudtunk visszamenekülni, hallgatni kellett a felszínen, az ellenséges világban. Nem csoda, hogy a hívők között kialakult a meggyőződés, miszerint közügyben szólni

kockázatos, tegye, aki akarja, de jobb tartózkodni. A vallásos közösséget még ma sem hatja át e tudattal szemben az a meggyőződés, hogy most már súlya van véleményünknek, így, ha nem adunk annak hangot, úgy tűnik, mintha nem lenne mondani valónk, mintha mindenben egyetértenénk a hangoskodókkal, vagy legalábbis rájuk bízónk tudatosan sorsunk és a közösség irányítását.

Ebben a magatartásban van megszokás, van természetes húzódozás az ismeretlen, töretlen ösvénytől, van viszolygás a vitáktól, de van a tájékozódás és felelős véleményalkotás fáradtságától való viszolygás is! Időt igénylő, nem könnyű dolog a véleményalkotás, s óhatatlan vele jár a félelem a vállalt felelősségtől is, ha rosszul döntenénk. Hiányzik ezen túl a vallásos közösségek tagjaiból az egymás közti véleménycsere gyakorlata, a nagy elvi egyetértések mellett a kis eltérések kiegyenlítésére irányuló törekvés, a véleménycsere irányításának és a meggyőzés elismerésének gyakorlata, *a kommunikáció tudománya*.

Pedig a vallásszabadság egyúttal jog a hasonló gondolkodásúak megismerésére, igény szerint adatok közzétételére, nyilvántartásba vételére. Az e téren még létező fenntartások és téves nézetek eloszlátásában a médianak, közszolgálati mivoltából eredőn, komoly feladatai vannak.

Közre kell hatni a vélemény szabad alakításában - anyagi felelősség áll fenn félretájékoztatásért, megtévesztésért, információ megtagadásáért, meghamisításáért.

Az Alkotmánybíróság mind a véleményszabadság büntetőjogi korlátozása tárgyában (elítélőleg), mind a véleményszabadság felelősségi összefüggése tárgyában (azt megkövetelve) több esetben állást foglalt, egyelőre anélkül, hogy a jogalkotó ennek következményeit levonta volna teljes szélességében.

Az információ érték. A hivatali titok védelme terén ma a jog messzebb is megy, mint kellene: az Alkotmánybíróság többször is hangoztatta az állampolgár jogát a közéleti történések megismerésére, míg ma ezt gátolandó sorozatosan titkosítanak közérdekű adatokat. Másrészt a közt érintő adat éppúgy, mint a közvagyon, közös érték, mindenkit megillet, és nem szolgálhatja egyéni érvényesülés, vagyonszerzés célját. A köz adatát éppúgy nem lehet egyénileg kisajátítani, mint a köz vagyonát. Fordítva, az egyéni adatot éppúgy védeni kell, mint az egyéni tulajdont.

A szolidaritás és modern problémái

A társadalom tagjai közt természetes kapcsolat áll fenn. Ennek tudatában a társadalom tagjai egymás hasznára, előnyére vannak, ill. lehetnek. Ez azonban már nem mindig és mindenki számára tudatos. A jogrend általában szabad döntés tárgyául hagyja, mennyire kívánnak a társadalom tagjai együtt működni. Az egyesülési jog is szabadság az egyén részére, amit a közösség támogatni / védeni tartozik.

A magyar jog nem jutott még el arra a fejlettségi fokra, hogy bárki számára segítségnyújtási kötelességet írjon elő, aki olyan helyzetben van, hogy a másik rászorulónak bajában támogatást tudjon nyújtani. Ez a kötelezettség csak abban a körben jogi kötelesség, amennyiben a fenyegető helyzet okozóját kötelezi a segítségnyújtásra, kárcsökkentési kötelezettsége körében. Egyébként az az ember, aki nem segít, bár tehetné, mikor arra valamely különös okon nem köteles, nem sért jogot.

Van azonban a társadalom minden tagját megillető, annak egészét kötelező alkotmányos együttműködés az egyesek javára. Így a társadalom köteles az egészség védelmére az egészségügyi ellátást minden rászoruló számára megszervezni. Ugyancsak köteles szociális ellátást nyújtani, és a létminimumot biztosítani minden arra rászorulónak. Ezen kötelezettségek teljesítése közteherként fedezendő, amit mindenki jövedelmi és vagyoni viszonyai szerint viselni tartozik.

Tartási kötelezettségek, gondozási kötelezettségek családi kapcsolat révén is fenn állhatnak. A szülő gyermekével, a házastárs házastársával szemben erre korlátlan köteles, de fennáll ilyen kötelezettség az egy háztartásban élő rokonok között is. Alapulhat ilyen kötelezettség visszerhes – öröklési vagy tartási – szerződésen is. Ezek a szerződéses szabadság körébe esnek.

Tisztázandó a létminimumhoz való jog közjogi és családjogi vetületének viszonya.. Ha van eltartani képes családtag, nincs társadalmi alkotmányos kötelezettség? Ma a gyakorlat erre hajlik.

Szolidáris lehet egyik ember a másikkal szemben pl vér- szerv- bőr- csontvelőátadás esetén. Mai jogunk erre csak ingyenes segítségként ad lehetőséget. Megfontolandó lehet, az élet és a gyógyulás jelentős értéke, másrészt az ilyen támogatásban benne rejlő kockázat miatt, ezek ellentételezésének lehetővé tétele, visszerhes szolgáltatás keretében.

Megfontolandó a szolidaritás oldaláról – a kegyelettel szembesítve - halál utáni szerv-felhasználás lehetővé tétele, akár az elhunyt, vagy hozzátartozói tilalma ellenére is, főként hamvasztásos esetekben.

Jellegében eltér ettől, de ugyancsak személyi jellegű „szolgáltatás” nemi viszony létesítésére szerződéses kötelezettség vállalása. Érdekes módon erre a társadalom nyitottabb, mint a szervszolgáltató donorok megfizetésére, jó szerével csak a megadóztatás kérdését szeretné megoldani valahogy.

Mindezek üzletszerű szervezésére elképzelhető lehetőség megadása, vagy annak tilalma is?

Tulajdon és dologi részjogok

A tulajdon elsőbbségének rögzítése szükséges minden más dolgon fennálló joggal szemben. A tulajdon polgári terhei, felelősség a tulajdon tárgyáért, annak társadalmilag célszerű használatáért, mind ebből az elsőbbségből következnek. Az ember társadalmi létének előfeltétele, hogy bizonyos körben saját dolgokkal rendelkezék, nem csak az azonnali fogyasztás céljából, hanem saját életkörülményei alakítása céljából is. E tulajdon alapérték, elvonhatatlan, jogi kategória.

Törvény erejénél fogva tulajdon keletkezhet a dolognak annak keletkezésekor (gyümölcs, alkotás, építés, átalakítás), megszűnésekor (egyesülés, növedék, beépítés, megosztás), birtokba vétellel (elhagyott dolog, vadászattal és halászattal, méhek befogása, kereskedelmi vétel), tartós birtoklással és használattal (elbirtoklás), a törvényben meghatározott további feltételek mellett (eredeti tulajdonszerzés).

Köztulajdonból magántulajdon csak törvényes joggal jöhet létre. A magánjogi átruházás formája ezt a tulajdoni váltást nem eleve alapozza meg.

Jó- vagy rosszhiszem a tulajdon keletkezését csak a törvény előírásai szerint befolyásolja.

A tulajdon elvonásának tilalma általában fennáll, megengedése közérdekből (de nem magánérdekből) azonnali és teljes kártalanítás mellett, törvény alapján, bírói védelem mellett lehetséges.

A pénztulajdon elvonása (infláció) ugyancsak ellentételezendő: állami felelősség a kisbététekért. (Egyszerre aktuálisává vált e tétel!)

Járadéktulajdon védelme. A munka- és társadalombiztosítás révén szerzett járadék (nyugdíj, stb) tulajdoni védettséget élvez: azt a közösség nem szabad elhatározásból nyújtja és nem is rendelkezik felette.

A létminimum és a szociális biztonság ugyan nem elsősorban polgári jogot érintő kérdések, de mégis egyrészt a biztosítással szerzett járadék vagyoni jellege, a nyugdíj és a házasársi közszeremény viszonya, a pénzrontás következtében csökkenő állami nyugdíjjuttatás (voltagep burkolt tulajdon kisajátítás) az alkotmányos tulajdonvédelmet érintik, s a tulajdonvédelem eszköztárát a polgári jognak kell kidolgoznia. Az Alkotmánybíróságon talán legtöbb panaszolt téma éppen ebben a körben merül fel.

Sajátos jellegű a szellemi tulajdonhoz való jog.

Közzétételhez és közzé nem vételhez való jog

Találmányi és szabadalmi jog személyi része - közhasznúsítás kötelessége?

Munkahelyi, hivatali szellemi alkotások osztott joga?

merülnek itt fel, mint megoldandó kérdések.

A tulajdon jogi tartalma: a birtokláshoz, használathoz, hasznosításhoz és rendelkezéshez való jog.

A földalapú támogatás utólagos elvonása a tulajdonostól, és kivált a földalaptól független járadékjoggá átfordítása ellenkezik a tulajdon alapjogi jellegével.

Tulajdonként az ruházható át, ami van. Senki sem adhat többet, mint amennyi van neki. Viszont a jog a sajátjával való rendelkezést még halál esetére is alapjogként védi.

Ezt a végrendelkezés joga fejezi ki az alkotmányban.

A dologi részjogok juttatása a tulajdonos rendelkezési joga. Dologi részjogot általában a tulajdonos, kivételesen törvény alapíthat, indokolt társadalmi (társtulajdonosi) érdekből, ugyancsak kárpótlás kötelezettségével.

Sorrendiség a részjogoknál. A régebbi az erősebb - az általános szabály. Ebből azonban törvény adhat, ad is, engedményt.

A tulajdon és használati jogok keletkezése - jogcím kérdése.

A Kauf bricht Miete elvet a mi jogrendünk egyelőre nem vette át, a bérlők védelmét - vagy a tulajdonuktól kölcsöntartozás miatt megfosztott, de lakóingatlanukban visszamaradott lakók (volt tulajdonosok) védelmét meg lehetne oldani úgy is, hogy az ingatlan a kölcsön fedezetéül mint tulajdon szolgáljon. Ennek részletes jogi rendezése a Ptk feladata.

Ingatlantulajdon sajátos szabályai: ingatlan korlátok közérdekből.

A korlátok rációja, hogy az ország területe nem végtelen. A terület épsége közérdek, nem csak a tulajdonosok magán érdeke. Ezért a sajátos biztonságra törekvő szabályozás, nyilvántartás.

Ipari tulajdon, cégtulajdon. Értékpapír és üzletrész sajátos szabályai.

A társas viszonyok dologias vagy személyi jogi jellegzetességei: előbbiek tulajdoni, utóbbiak személyi védelem alatt

A birtok mint tény és mint védendő jogilag értékelt helyzet, a fennálló rendet védi és az emberi személynek méltósága szerint kijáró ártatlanság véelmét. Tulajdonvédelmet csak a tulajdonos birtokos élvez.

Az Alkotmánybíróság a kárpótlással kapcsolatban hozott határozataiban hangsúlyozta, hogy a tulajdon jogi kategória, jogellenes tulajdon nem létezik és fogalmilag nem is létezhet, jogellenesen tehát nem lehet tulajdont szerezni. Menyhárt Attila egy cikkében felveti azonban azokat az eseteket, mikor társadalmi érdek védelme miatt valakinek a tulajdonában lévő dologon más személy törvényben biztosított eredeti tulajdonszerzési jogcímen tulajdont szerezhet. A szerzés ugyan sérti az addigi tulajdonos jogvédelme érdekét, tulajdonát, de társadalmi érdekből mégis elfogadják. A római jog ilyen eredeti szerzésmódként a specifikációt és az elbirtoklást ismerte. Ám a római jogban specifikáció esetén a tulajdonát vesztő fél teljes vagyoni kielégítést igényelhetett. Másrészt római tulajdonostól való szerzés elbirtoklással a tulajdonos beleegyezése nélkül nem jöhetett létre – kivéve, ha hiba terhelte abban, hogy a tulajdont valaki jóhiszeműn ellenérték fejében meg tudja szerezni. (A tulajdonos birtokközvetítő *detentora* vitte forgalomba a dolgot, vagy elveszett tárgyat vittek jóhiszeműen forgalomba.) E kivételes eseteken túl a tulajdonosnak az ő akarata nélkül forgalomba került dolga római jog szerint lopott dolog, *res furtiva*, azon tulajdon jóhiszemű elbirtoklással sem volt szerezhető egészen a késő posztklasszikus korszakig.

Magyarán, a magánszférában tulajdont képező dologon – egyes ritka kivételeken kívül – a tulajdonos hozzájárulása, *traditio*-ja híján nem lehetne más magánszemélynek tulajdont szereznie. Ha mégis gyakorlati megfontolásból a törvény ad ilyen kivételes lehetőséget és egyúttal nem gondoskodik a tulajdonától így módon megfosztott magánszemély kártalanításáról, a megoldás Menyhárt szerint is alkotmányellenes lesz. „Az elidegenítő érdekei e vonatkozásban nem védendők az eredeti tulajdonossal szemben”.

Messzemenőn egyet értek ezzel a következtetéssel. Kétségtelen számomra, s történetileg is levezethető, hogy rossz irányba, kereskedelmi érdekek túl hangsúlyozása révén, elindult fejlődés eredménye az a mai helyzet, amely a kereskedelmi forgalomban visszerthes szerzőt

(és az ingatlan nyilvántartásban bízó az abban tulajdonosként bejegyzett személytől visszerhesen szerzőt) a tulajdonossal szemben úgy védi, hogy részükre eredeti tulajdonszerzés-módot teremt a visszerhes vételben, feloldva ezzel jogszavatossági kötelezettsége alól az eladót. Az eladó így a volt tulajdonos terhére „ingyenes juttatásban” részesül. A törvény feloldja a magánjogban kötelező gondosság alól (*ius civile vigilantibus scriptum*). Csak arra az esetre teszi – az állammal szemben, büntetőjogilag és csak másodlagosan a volt tulajdonossal szemben, magánjogilag– felelőssé, ha bebizonyosodik rosszhiszeműsége, ha orgazda. Ennek bizonyítására azonban a volt tulajdonosnak aligha van esélye. A büntető perben minden feltétel ellene szól és a „vádлотtát” védi. S még ha be is bizonyosodott annak vétkessége. épp a büntetés révén csak messzebb kerül a tulajdonától megfosztott a neki járó kártalanítástól: az állami büntetőprevenció érdeke előzi a tulajdonvédelem alkotmányos alapjogával kapcsolatos érdeket! Az alkotmányos alapjogvédelem pedig fordított értéksorrendet követelne!

A tulajdonhoz való jog szorosan kapcsolódik az ember személyes szabadságával. Az emberi személy otthonának, környezetének kialakítása, kulturális igényeinek kielégítése, anyagi biztonságának megteremtése, hivatásának gyakorlása, családjával való együttélésének és ezen élet bensőségességének biztosítása testesül meg abban a jogban, amit a jogállamok a tulajdonban biztosítanak. A tulajdon tárgyainak birtoklása, használata, még pedig távlatilag, hosszabb, azok természetétől is, az ember életétől is függő időtartamra, az ember létbiztonságát szolgálja, s az ember erre való igénye a szociális biztonság fogalmi körébe esik, ami maga is alkotmányos alapon biztosítandó.

A tulajdonos szabadságában áll, jogaként biztosított, a tulajdona tárgyival való rendelkezés lehetősége, ami magában foglalja azok esetenkénti cseréjét, elidegenítésének lehetőségét. Ez azonban, hangsúlyozom, tulajdonosi szabadság és nem kényszeríthető ki. Az egyszer magántulajdonba került dolgot annak fennállta alatt e tulajdonból, erőszakkal, jogalap nélkül egyáltalán nem, közérdekből csak kivételesen és azonnali és teljes kártalanítás mellett lehet kivonni, kiemelni. (Alkotmányos védelem jár mindenkinek, akivel szemben a közérdek látszatát keltve, más magánfél anyagi érdekében, a közösség lép fel. Egyre-másra hallani magáncélból kisajátítást, holott a törvény azt csak közcélra és teljes kártalanítás mellett enged meg.)

Az ember tulajdona azonban valójában társadalmi célját tekintve nem egyrétű. Abban szerepelnek először is azonnali, egyszeri fogyasztásra szánt javak, (kifli, tej, papír zsebkendő). Ezek vonatkozásában az elbirtoklással szerzés fogalmilag is értelmetlen, elég azok tulajdonosát a közvetlen erőszakkal vagy alattomban való elsajátítás ellen rendészeti eszközökkel védeni.

Második kategóriába esnek az életvitel előfeltételeit képező vagy körülményeit meghatározó tartós tárgyak, amelyek akár túl is élhetik tulajdonosukat, anélkül, hogy ezzel a rájuk vonatkozó tulajdonviszony megszakadna: alkotmányosan védett jog az öröklés is.

Végül a nagyobb mértékű árutermelést folytató társadalmak számára adott az u.n. tőketulajdon is, az árukészletként megjelenő, szám, súly, mérték szerint nyilvántartott és forgalomra szánt dolgok együttese. Nem a dolog jellegén múlik, hogy melyik csoportba tartozik. A harmadik csoportban szerepelhetnek jellegük szerint közvetlen felhasználásra szánt, vagy tartós és egyedi használatra, esetleg thesaurálásra szánt dolgok is, amelyek a forgalomban fel is veszik ezen első vagy második csoportbeli helyüket. A három csoport tárgyainak fizikai adottságai jogi jellegüket, hovatartozásukat ezért biztonsággal nem döntik el.

A piacon történő forgalomba hozatal, mint termelési, közösségi értékteremtési forma, létezett és közérdekű volt már régebbi korokban is. Ebből származik a jogrenddel szemben az az igény, hogy teremtsen meg a piaci forgalom biztonságát. A piac biztonságából vezették le a kora újkorban, hogy a kereskedelemben visszerhesen szerző tulajdont szerez akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos. (Ugyanez áll, ugyancsak biztonsági indok alapján, az ingatlan nyilvántartásban bízó visszerhes szerzőre.)

A kereskedelemben szerző fél mentesítése a tulajdonos evikció-igénye alól legegyszerűbben a Ptk118 §-ban megteremtett eredeti tulajdon-szerzésmóddal volt megoldható. Amikor azonban e rendelkezés, illetve annak megfelelői az európai kereskedelmi, majd magánjogokban megszülettek, az állam mindenhatósága, az egyén jogainak viszonylagossága, azok kegyként az államtól eredő volta volt az uralkodó jogfelfogás. Az emberi jogokat ugyan az amerikai és a francia polgári forradalom elismertette, azok között a tulajdonlás szabadsága is szerepelt, de a 19 század állameszménye nem felelt meg ezen alapjog teljes érvényesítésének a piaci érdekekkel szemben.

Ám túl vagyunk az állami érdek minőségi felsőbbségén a magánszférával szemben. Elismerjük az ember vele született jogait, alkotmányosan védjük alapjogait és szabadságait. A tulajdon vonalán ez azt jelenti, hogy az egyén bízhat abban, a jogrend biztosítja számára tulajdona szabad használatát és sértetlenségét másokkal szemben, továbbá vagyona biztonságát esetleges közérdekű igénybevétellel szemben.

Ez pedig olvasatomban azt jelenti: aki más tulajdonát ellenérték fejében átadja és ezzel annak tulajdonjogát megszünteti a tulajdonos hozzájárulása nélkül, jogellenesen sérti meg a tulajdonos tulajdonát és e sértésért teljes kártérítéssel tartozik. Annyi gyakorlati esettel találkozunk, amikor a büntetőjogi védelem elégtelenségén elbukik a tulajdonos érdeke, hogy voltaképp az a csodálatos: a jogalkotó még mindig nem eszmélt rá arra, hogy itt mulasztásban van. Megteremtette a kereskedelem biztonságát a fogyasztó javára, mégpedig nyilvánvalón a kereskedő előnyére is. Ám elmulasztotta megalkotni a kereskedő felelősségét azért, hogy ne hozzon forgalomba jogosulatlanul árút, tehát olyan dolgot, ami nem az ő tulajdona. Ha pedig ezt mégis megteszi, akár jóhiszeműn is, akkor jogot sért, s a jogsértésért a jogsértő magánfelek között tartozik helyt állni. Helyt állni vétkességétől függetlenül, hisz a magánfél a másik vétkességét számon sem kérheti: *par in parem non habet iurisdictionem*.

Viszont a tulajdon elvonása miatti igény érvényesítése a magánautonómia körébe tartozik, azt az állam sem át nem veheti, sem el nem vonhatja. Más kérdés, hogy közérdekből, bizonyos e körbe eső magatartásokat fog-e bűnüldözés tárgyává tenni, s megkíván-e esetleg ezekhez többlet kiegészítő elemeket a jogellenes elvonás mellé, pl. gondatlanságot, rosszhiszeműséget, netán célzatos üzletszerű együttműködést.

Ugyanez a helyzet voltaképpen a tulajdon megkárosítása, megrongálása esetén is. A tulajdonos a közhatalomtól azt igényelheti, viszont azt igényli is, hogy biztonságban használhassa tulajdonának tárgyait. Amíg a használat rendészeti előírásait meg nem sérti, tulajdona tárgyainak az ő hatalmi körében való bármely megrongálása, megsértése, értékük csökkentése külső harmadik személyek részéről jogellenes. A jogellenességért a jogellenesen eljáró teljes felelősséggel tartozik. Ha a köz érdekét sérti, az állam dönti el, hogyan lép fel a jogellenességgel szemben, s kötheti annak megtorlását további feltételekhez (vétkesség, felróhatóság). Ám a magánszemély alkotmányos tulajdonának védelme és alkotmányon alapuló biztonságigénye követeli, hogy az ő vagyonában jogellenesen okozott sérelmet a sértő okozó teljesen és minden további megszorító feltétel nélkül köteles legyen, az ő igénye esetén, neki megtéríteni.

Míg a piaci tulajdonelvonás esetén nyereség keletkezik és ezért szembeszökő, hogy a tulajdonos teljes vesztesége mellett ketten jutnak - részben jogalap nélkül - haszonhoz, míg a jogosulton a jog nem segít, károkozás esetén ez azért nem ilyen nyilvánvaló, mert ott nincs

haszon, hanem csak az a kérdés, ki viseli a kárt, a jogellenes okozó-e vagy a jogát védő károsult. Ehhez képest feltűnő, hogy a jog mégis az utóbbi esetre teremtett megoldást, a felróható károkozót marasztalva, miközben nyugodtan tűri, hogy a piac védelme alatt mások értékeivel való rendszeres kereskedelem fejlődik ki, és a tulajdonosok a tehetetlen rendőrséget fogszikorgatva szidják, de nem kapnak védelmet. (Gondoljunk a szinesfémhulladék-kereskedelem nyereségére a köz kárán, és a jog tehetetlenségére!)

Mivel a rómaiak a piaci vétel kedvezményét nem vezették be soha, nem adtak nekünk példát arra, hogyan is kell ez esetben a tulajdonost védeni. Legfőbb ideje, hogy az alkotmányos előírást követve, a magánjog pótolja ezt s a mulasztásban rejlő alkotmányellenességet szüntesse meg. Iktassuk be a magánjogi törvénykönyvbe:

Aki más tulajdonát nemtulajdonosként kereskedelmi forgalomba bocsátja és ezáltal a tulajdon elvesztését jogellenesen okozza, köteles a tulajdon elvesztéséből adódó teljes kárt a volt tulajdonosnak megtéríteni. Ha a végeladás előtt több kereskedő kezén ment keresztül az áruba bocsátott dolog, a volt tulajdonos káráért egyetemlegesen felelnek.

Akit más tulajdonát képező ingatlanra ingatlantulajdonosként az ingatlan nyilvántartásba jogszerűen bejegyezték, ha e minőségében az ingatlan visszterhesen más tulajdonába jogellenesen átjegyeztetni engedi, a volt nyilvántartáson kívüli tulajdonosnak ebből eredő teljes káráért felelősséggel tartozik.

Ezzel fogunk az alkotmányos tulajdonvédelem kötelezettségének az új magánjogi törvénykönyvben megfelelni.

Önáltatás lenne azt gondolni, hogy más már létező jogszabály alapján a volt tulajdonos érdeke ugyancsak védhető. Elsősorban a jogalap nélküli gazdagodásra gondolhatnánk. Ám a tulajdonossal szembeni jogsértés független attól, hogy az ő tulajdonának tárgyát kereskedelmi forgalomba bocsátó vagy nyilvántartás alaptalan címén eladó gazdagodott-e, esetleg hogy a több láncszem közül éppen a jogsértő nem volt-e veszteséges. Más tulajdonát kereskedelmi forgalomba akkor sem szabad bevinni, ha az ezt megvalósító ráfizet vagy semmit sem nyer a maga ezirányú működésén.

A kártérítés gondolata inkább lenne felvethető, azonban itt nehéz lenne kielemezni, hogy melyik az a cselekvő aktus (*culpa in committendo*), amellyel a kárt az eladó okozta. Hiszen nem ő vonta el a tulajdont, csupán lehetővé tette, hogy a kereskedelemben szerzés aktusa révén törvényben biztosított önálló eredeti jogcímen valaki tulajdont szerezzen. Lehet ő a sorozatban akár a sokadik kereskedő is, akinek már módja sem volt ellenőrizni, hogy került be az áruvá vált dolog, tulajdontárgy, a kereskedelembé. Esetleg ő is, mint kereskedőtől szerző, valójában már tulajdonossá vált, vagy elődjétől akár tulajdont is szerzett, s így maga részéről tulajdont is adott a maga részére használatra szerző utolsó helyen álló vevőnek.

A római jogban, ahol a tulajdon megmaradt, magához a dologhoz kapcsolódó viszonyuk létesített jogi kapcsolatot a birtokos és a tulajdonos között. A mi jogunkban, épp a tulajdon új jogcímen létesülése miatt, ilyen jogi kapcsolat nem létezik. Ezért úgy vélem, csak úgy oldható meg a védelem hatékonyan és alkotmányosan, ha, amint a piac védelmében eredeti tulajdonszerzési jogcímet biztosít a törvény, a tulajdonát elvesztőt is új magánjogi jogcímen létesítésével védi meg az ő dolgát jogellenesen forgalomba juttatóval szemben. A szabályt a kötelmi jog „Kötelmek jogellenes magatartásból” részében indokolt elhelyezni, a kártérítéstől elkülönülő fejezetben. Annak érvényesítésére egyébként – ha lesznek – az objektív jogellenes kárért való felelősség szabályai általában alkalmazhatók.

Alkotmányos értékek 11.

Szerződés és kötelelem

Az ember méltóságából adódik, hogy önmagát kötelező akarat nyilvánítása törvény erejével bír. A személy szuverénítésének megnyilatkozása ez. Sajnálatos, hogy erkölcsi tartalmában kiüresítve, haszonszerzés céljából, formai jogi eszközökkel, a piacon ez a magas értékű képesség egyre elterjedtebben válik ügyeskedés, átejtés, illetéktelen haszon szerzésének eszközévé. Mondhatni, hogy a jogállam egyik rákfenéjét hozta létre és tűri el a piacgazdaságot értékékként hirdető és minden fölé helyező szemlélet a hamis bukás, a látszatsced, a tőkemanipuláció eltűrésével.

A szerződés tartalma: üzleti és szerződési tisztességet követel.

A magánjognak a joggal való minden visszaélést általában szankcionálnia kellene.

A fogyasztóvédelem nehézsége, hogy magánjogi eszközökkel csak attól a pillanattól védhető a fogyasztó, amikor azzá válik. Minthogy azonban a termelő, a kereskedő, a munkavállaló már fellépnek a magánjog világában is egységesen érdekeik biztosítására, nyilván meg kellene teremteni a potenciális fogyasztók érdekképviselését is, mégpedig nemcsak közegészségügyi vagy közrendi szempontból, hanem a tisztességes árért tisztességes árút kölcsönös viszonylatában. Ami áll a reklám erkölcsösségi követelményére, áll az árúellátás és az árúminőség követelményére is. A belvárosi vendéglői árak körötti botrányok túlmutatnak a turista fosztogatásának egyedi esetén: országos vagy közösségi kárt okoznak a közhitel rontásával, tehát kárt okoznak, magánjogilag fogható vagyoni és nemvagyoni kárt, az érintett közösségnek. Védelmet valószínűleg leginkább a magánjog rendjén populáris keresettel érvényesíthető igény nyújthatna ez esetben is.

Szerződésszerű teljesítés követelménye. A szerződéses vállalat jogilag ki kell kényszeríteni.

Az ősi római jog akár teste szétdarabolásával fenyegette a nem fizető adóst, kikényszerítendő a teljesítést a lehetséges határig. - Óhatatlan arra gondolunk Zalahús, Hajdubét és más kis embereket hitegető – tönkretévő tőkéseknél, de akár a bankhiteljátékoknál is: nem lenne ez célra vezető megoldás ma is egyes esetekben!?

Követelmény, hogy ahol nincs ajándékozási szándék, arányosság legyen a szemben álló felek szolgáltatása.

Követelmény kellene hogy legyen: csak kockázattal ellentételezeten fogadható el nyereség kikötése szerződésben.

Tilos a z erőfölénnyel visszaélés, tilalmas a monopolhelyzet .

Hajlamosak vagyunk az "egyenlő munkáért egyenlő bért" tételt szocialista maradványnak, a piacgazdaság lényegével ellenkező szlogennek tekinteni. Holott a piac lényegével ellenkezik a versenyszabadságot sértő dömping-ár, a másik tönkretételét célzó alákínálás éppúgy, mint a kartellszerű árfelhajítás. Ezzel összhangba kell hozni mind a munkaerő árának mesterséges alákínálására irányuló (vagy a munkát törvénytelen feltételek között - biztosítás, védőberendezés, időkorlát nélkül - vállaló), mind az ország gazdasági lehetőségeit idegen munkavállalók érdekében kihasználó (hazai foglalkoztatás helyett külföldi áru, munkásimport dömpingfeltételekkel stb) mesterkedéseket.

Jóhiszemű együttműködés követelendő meg a forgalom minden vonalán.

Benne van ebben a megfelelő tájékoztatási kötelesség.

Benne van a jótállás jótállás a termékért és az árúért (EU)

Banne a felelősség az alkalmazottért, közvetítőért, közreműködőért, társért, szolgáltatóért.

Vállalkozó és munkáltató magánfél kötelezése a vállalkozási költségek között a szociális terhek vállalására, így családi bér, szabadság, anyák és fiatalok védelme

Alkotmányos értékek 12.

A munkához való jog

Alkotmányos érték a munkához való jog, és a szerződéses szabadság is.

Alkotmányunk szerint, ha bekövetkeznék a robottermelés, és feleslegessé válnának országos méretben a munkavállalók a maguk hibája nélkül, megilletné őket a robottermelés hozta profit morzsájából a létminimum. Azonban nyilvánvalónak tűnik, hogy az ilyen helyzet ellenkezne a munka alkotmányban biztosított jogával, noha nehéz azt egyébként megragadni. A nehézség azonban nem mentesíti a jogalkotót az összhang megteremtése alól a munkához való jog, a vállalkozás szabadsága és a tulajdon szociális terhei között. Amint az állampolgárnak joga a közéletben való részvétel, úgy joga a hasznos munkában való részvétel is, akár mint vállalkozónak, akár mint munkavállalónak, közfeladatot ellátónak. Ez emberi méltóságához tartozó igénye, a tulajdonnak, a termelő tőkének pedig kötelezettsége az előfeltételek biztosítása.

Magánfelek a társadalmi együttműködés során vagy önálló vállalkozók, vagy valamely munkaviszonyban állnak. Ezen belül érdemes különböztetni az államhatalom gyakorlóinak tisztségeit.

A jogalany valamely feladat személyes ellátására több jogágban vállalhat kötelezettséget. E vállalása személyes autonómiáján alapuló szabadságából fakad, és jogáganként más-más jellegű kötelezettséget alapoz meg.

A közjog keretében vállalt feladat – akár választás alapján, akár alkalmaztatás alapján kerül felajánlásra, - köztisztviselői ill. közalkalmazotti viszonyt létesít. Ezeknek külön törvényekben megvan a maguk szabályzata. A legfontosabb, választáson vagy kinevezésen alapuló köztisztviselőkkel járó hatalom és kötelezettség, e jogviszonyok tartalma alkotmányban meghatározott.

A vállalati, kereskedelmi, ipari termelés keretében vállalt feladat az újkori értelemben vett klasszikus munkaviszony. Alkotmányos megalapozottsága a munkához való jog, az egyenlő munkáért egyenlő bér elve alapján járó munkabér, illetve a végzett munka mennyiségéhez és minőségéhez igazodó jövedelemhez való jog, a pihenéshez, szabadidőhöz, szabadsághoz való jog, és az ezen jogok céljából, a munkavállalók érdekérvényesítése céljából történő szervezkedéshez való jog (Alk. 70/B §). Ezek az alapjogok korlátozzák e területen a szerződési szabadságot és a piaci verseny lehetőségét, és beleviszik a munkajog területébe a szociális biztonsághoz való alapjogot, mint a munkáltató kötelezettségét, továbbá a munkavédelem (Alk. 70/D § /2/) és a munkanélküliség esetére biztosított ellátás (Alk. 70/E § /1/) nevesített kötelezettségeit.

A munkaszerződés és a munkaviszony magán viseli a szocialistának nevezett rend munkáshatalma és állami munkáltatói szerepköre maradványait. Holott a munka szabadság, a méltó emberség része mint kreatív tevékenység, az embernek nem csak anyagi függetlensége előfeltételeként, de lelki önállósága szempontjából is szükséges életmegtnyilvánulása.

A társadalom egyelőre nem nyújtja az ellátásra szorulókat teljes közfeladatként való ellátását. Helyes is, ha lehetővé teszi a jogrend, hogy ott, ahol az ellátandónak erre anyagi alapja megvan, maga választása alapján, neki tetsző személytől fogadni el, ellenszolgáltatás fejében, a támogatást. Ez a választási és irányítási lehetőség az emberi személy méltóságával is

összhangban áll. A jognak a szerződéses keretek kidolgozásával a visszaélések megakadályozását kell céloznia, éppúgy, mint a fogyasztó védelemnél, vagy az egészségügyi ellátásnál.

Mint ahogy a Ptk tervezetből kimaradt, adok e vonatkozásban egy, az emberi méltóságot szem előtt tartó, jogszabálytervezetet:

A magánmunkáltató és magánalkalmazott között létrejövő szolgálati szerződés

(Magánmunkaviszony–szerződés) alkotmányos alapja az otthon, a saját vállalkozás, a személy és család ellátásának autonómiája: e viszonylatokban a személy jogosult segítséget ellenérték fejében igénybe venni, és a kétoldalú kötelezettséget szerződéssel megalapozni. Magánszemélyeknek szabadságában áll ilyen munkaviszonyt létesíteni vagy attól eltekinteni. A munkáltató szabadságában áll annak tartamát és tartalmát meghatározni ajánlatával, és szabad megállapodással választhatja ki a neki tetsző személyt a jelentkezők közül. E magánmunkaviszonyokban alkalmaztatásra senkinek sincs alapjoga, mint ahogy ilyet vállalni senki sem köteles. Az ilyen viszonyokban nem a munkához való általános alapjog, hanem a személyi szféra alakításához való alapszabadság érvényesül, mindkét fél részéről. Ezért ez a jogviszony magánjogi jogviszony, és arra a magánjogi törvénykönyvnek kell mind nevesített keretet meghatároznia, mint általában diszpozitív iránymutatást.

Míg a két fentebb felsorolt, közjogi, személyes szolgálati terület értéktartalmát a közszemélyi hűség és elkötelezettség, illetve a piaci tisztesség adja, a harmadik, magánjogi, kapcsolatban a személyek között létrejövő kölcsönös ráutaltság és bizalom.

Nyilván vonatkoznia kell ez utóbbi szerződésfajta is a szerződések általános szabályainak, így az uszoras jelleg tilalmának, a szolgáltatás-ellenszolgáltatás közötti arányosság elvének, a felek egyenlő emberi méltóságából következő személyes kapcsolat elvárásának. A 19-20. század ide vonatkozó jogalkotásával, ill. tervezeteivel és bírói gyakorlatával szemben ma már elfogadhatatlan a szolgálatot vállalóval szemben házi fegyelmi – fenytési jogkör elismerése. Követelmény a munkaviszonnyal járó lakás, étkezés biztosítása esetén a szolgálatot vállaló intimszférájának biztosítása, a helyben biztosítható komfort nyújtása, másrészt betegsége vagy kora, állapota miatt kiszolgáltatott munkáltató biztosítása a helyzettel való visszaélés ellen. A szerződést kitöltő szolgálatok, szolgáltatások széles skálája miatt csak nagyon általánosan lehet ezeket a biztosítékokat meghatározni, általában a felek között *contractus contrahentibus legem ponit*, amint erre már régi magánjogi forrásaink is hivatkoznak. Csak a feltétlenül szükséges keretek kitöltése és meghatározása igényel Ptk rendezést. Ott viszont a rendezés azért elengedhetetlen, mert a viszony személyes jellege, és eshetőlegesen mindkét fél kiszolgáltatott helyzete, érzelmi és bizalmi kötődése miatt e viszony lényegesen eltér a másik két jogterület szolgálati viszonyaitól.

Ugyancsak el kell határolni a magánjogon belül e viszonyt a megbízási és a vállalkozási szerződésektől. Mindkét utóbbi esetben sajátos szakismeretek fogják a szerződés egyik követelményét kitenni, mindkét esetben eredménykötelem-jellegű lesz a viszony, szemben a magánmunkáltató és munkavállaló közti praestare jellegű – elsősorban rendelkezésre állást igénylő - kapcsolattal.

Míg az ÁPTK, a PTK és az MTJ a kötelmi jog különös részében szolgálati szerződés néven említik a magánmunkáltatói szerződést, a Nagy Szladits IV. k. Vincenti Gusztáv feldolgozásában különböztet munkabéri és szolgálati szerződés között.

A tágabb értelemben felfogott munkabéri szerződés alatt ért minden olyan viszonyt, amelyben a munkavállaló szolgáltatóknak, munkának más részére való teljesítését vállalja, a munkáltató pedig időbérben, esetleg akár teljesítmény alapján munkabér fizetésére kötelezi magát.

Ezen belül szolgálati szerződés az a kétoldalú szerződés, amelynek egyik oldalán az alkalmazott személy szolgálat(ok) – munka vállalását munkabér, szolgálati javadalmazás fejében munkaerejének tartósabb jellegű lekötésével és ebből eredő függőséggel kötelezi magát.

Egyik szerződésnek sem előfeltétele a kizárólagos lekötés egy munkáltató felé. Egyik szerződésben sincs a szolgáltatás neme szerint meghatározva. Mindenesetre olyan szerződéses viszonyok ezek, amelyekben a munka végzésének – végeztetésének *kockázatát* teljes egészében a munkáltató viseli, és a munkavállaló a szerződés teljesítése során bizonyos *függő viszonyban* áll a munkáltatóval, saját tehetsége szerinti igyekezettel és hozzáértéssel tartozik eljárni.

A szerződés vélelmezetten visszterhes: így akkor is jár ellenérték, ha az nem került kikötésre. A visszterhességet csak külön megállapodással lehet kizárni.

Vélelmezetten ingyenes a szolgáltatás, ha azonos háztartásban élő fél nyújtja a háztartás fenntartójának, ha csak a helyzetből másra nem lehet következtetni, a felek másként nem állapodtak meg, vagy a nyújtott szolgáltatás az élvezett tartás és lakással szemben aránytalanul magas.

Ha a szolgáltatás ellenértéke más előny (tartási, öröklési szerződés, élettársi kapcsolat) s utóbb ez az előny elesik, úgy a nyújtott szolgáltatás szerződés hiányában is munkabér / szolgálati viszony jelleggel számolandó el.

A gyakorlat elismerte munkabéri szerződésnek azt a viszonyt is, ahol a munkavállaló azért vállalta a munkát, mert annak végzése során harmadik személyektől remélte az ellenérték elnyerését (ilyen pl. az alkalmi pincér – a borralaló reményében, házmester a kapupénz fejében, hordár az őt igénybe vevők juttatása fejében) és ezért vállalta szolgálat ellátását a munkáltató felé.

Sajátos fajtái a munkaszerződéseknek a kereskedő vagy iparos inas (tanonc), kereskedő vagy iparos segéd, háztartási alkalmazott, állandó betegápoló, házi tanító, mezőgazdasági üzemi alkalmazott, üzlet-üzem- gazdaságvezető. Ezek vonatkozásában további jogszabályok részletszabályokat előírhatnak, a Ptk elveinek figyelembe vételével. Adott helyzetben tőlük különös szakmai ismeretek megkövetelhetők s ezek tekintetében a szakszerűségért =(de nem az eredményért) felelősséggel tartozhatnak (így vadász, gépkocsivezető, szakács, ápoló, házitánító stb.).

Munkaadó lehet akár természetes akár jogi személy, lényeg, hogy a viszony egyedi, bizalmi mozzanat, így Bt Kft, egyszemélyes vállalat.

Munkavállaló általában cselekvőképes természetes személy lehet. Ma adóelszámolási szempontból lehet egyszemélyes vállalkozásban, vagy akár vállalati formában ellátni szolgálati – munka kötelezettségeket is, még pedig akár a vállalkozó maga személyesen, akár az általa foglalkoztatott beosztottakon, munkavállalóin keresztül. Ez utóbbi esetben azonban nem a szorosan vett munkaszerződés köttetik a szolgáltatást igénybe vevővel, hanem vállalkozási szerződés, másrésztől az alkalmazottakra az ipari munka szabályai lesznek alkalmazandók.

A korlátozottan cselekvőképes gondnoka (gyámja, szülője) hozzájárulásával köthet munkaszerződést, és munkabérével az erre vonatkozó különös rendelkezések szerint már nagykorúságának elérte előtt is rendelkezhet. A munkavállalás jogát egyes munkafajtákra külön jogszabály további feltételekhez (szakképesítés, büntetlenség, egészség, kor, nem stb.) kötheti.

Régibb gyakorlatunk ismerte annak szabályozását, hogy ágyastársak (élettársak) egymással köthetnek-e visszerthes munkaszerződést. Ma az élettársak vagyoni viszonyai szabályozottak, úgy vélem, a kérdés nem tartozik e szerződés körébe.

Régebbi jogunk a férjes asszony háztartási szolgálat szerződésének megkötéséhez a férj beleegyezését tette szükségessé, valamint a magánalkalmazott felvételére a férjet jogosította. Ma a nemek egyenlőségére tekintettel sem az asszonyok, sem általában házastársak munkavállalását a házastárs hozzájárulásához kötni nem lehet, és az egyik házastárs által munkáltatóként kötött munkabéri, szolgálati szerződést a közös háztartás vagy gazdaság keretében a másik által is megkötöttnek kell vélelmezni. Kérdés, mennyiben felel másodlagosan az egyik házastárs által a munkahelyén, iparában, irodájában stb. alkalmazott személy járandóságaiért a másik házastárs fél. Ugyancsak eldöntendő – már csak a bér közszerzeményi jellegére tekintettel is, hogy van-e az alkalmazott házastársának az alkalmazás körében okozott kárral kapcsolatban háttérfelelőssége.

A szerződés lényeges tartalma a nyújtandó szolgáltatás, munkavégzés pontos megjelölése. Nem lényeges elem az ellenérték kikötése, csak az ingyenesség kikötését indokolt formához kötni. Viszont ha a szerződést a bér rögzítése nélkül kötötték, indokolt lehet annak megállapítására gyorsított, akár hatósági, eljárásban lehetőséget adni azzal, hogy az első megállapítás akkor is kötelező és végrehajtható, ha az ellen a munkáltató jogorvoslással élt.

Indokolt viszont a korlátozottan cselekvőképes személy munkaszerződésénél az írásbeli alakot megkövetelni a munkavállaló oldaláról. Hosszabb tartam esetén a gyám hozzájárulását is formához lehet kötni.

Szövegjavaslat a magánfelek közti munkaviszony szabályozására:

1 § /1/Magánmunkaszerződéssel a munkavállaló idejét köti le arra, hogy annak tartama alatt a munkáltató utasítás szerint végez az előre szerződésben körülhatárolt tevékenységi körben a munkáltató személye körül, hozzátartozói körül, háztartásában, kertjében, műhelyében, vállalkozásában munkát, a munkáltató pedig a lekötött időre megállapodás szerinti munkabért fizet és esetleges kiegészítő szolgáltatásokat biztosít.

/2/ Magán-munkaszerződést egymással nagykorú cselekvőképes személyek köthetnek. 16 éven felüli kiskorú gyámja hozzájárulásával köthet ilyen szerződést, írásbeli formában.

/3/ A munkavállalás lehet (részben vagy egészen) készenléti szolgálat, lehet órában, naponként meghatározott időtartam szerint, napi tételben, a hét bizonyos óráiban, napjaiban, vagy heti, havi, évi időtartamban meghatározott.

/4/ A munkabér megállapodás szerint utólag esedékes, de a munka befejeztével mindenképp esedékessé válik. Hosszabb időtartamra vagy határozatlan időre kötött munkaszerződés esetén a munkabér hetente vagy havonta utólag esedékes, és ellenkező írásbeli kikötés nélkül pénzben jár. Szakaszosan teljesítendő munka esetében lehet az egyes munkaszakaszokra járó bért a szakaszos teljesítést befejeztét követő időpontra kikötni.

/5/ A felek a magán-munkáltatói szerződésben akkord (teljesítményi) munkabérben is megállapodhatnak (bizonyos mennyiségű fa felvágása, kertterület megmunkálása, stb). Ez esetben a munka megfelelő minőségű befejezése esetén a kikötött bér akkor is jár, ha a munka az előirányoztnál kevesebb időt vett igénybe, illetve akkor sem jár a kikötöttnél több, ha a munka elvégzése a vártnál több időt igényelt.

2 § /1/ A munkavállaló egyidejűleg több munkáltatóval is köthet magánmunka-szerződést. Ez esetben felel azért, hogy mindegyiket teljesíteni képes lesz.

/2/ A felek megegyezhetnek abban is, hogy a munkáltató a munkavállaló teljes munkaidejét leköti és a munkavállaló a munkáltatóval fennálló munkaviszonya alatt mással nem létesít munkaviszonyt, kivéve, ha ehhez a munkáltató kifejezetten hozzájárul. Az ilyen megállapodást írásban kell megkötni, abban a munkabérről kifejezetten és összegszerűleg meg kell állapodni.

3 § /1/ A munkaviszony teljesítési körébe eső, a munkavállalótól követelhető munkavégzés szerződésben részletesen megállapítható, vagy általános megjelöléssel is rögzíthető (háztartási munka, betegápolás, gyermekfelügyelet, titkárnői munkakör, takarítás stb.).

/2/ Kétség esetén a munkavállalótól nem követelhető olyan, az átlagos értelmet, műveltséget meghaladó szakmunka, amelyre előzetesen kifejezetten nem vállalkozott, vagy amelyre való hozzáértéséről a munkaviszony létesítése előtt nem nyilatkozott.

4 § /1/ A munkabért időarányos (vagy akkord-teljesítményi) tételben lehet kikötni. A munkabér előzetes pontosítás nélkül is jár, ha a felek megállapodása nem arra szolgált, vagy a felek közti viszonyból nem elvárható, hogy a munkavégzés ingyenesen történik.

/2/ Hosszabb – több hónapos – vagy határozatlan időre szóló munkaviszony esetén a munkabér – más megállapodás hiányában - havonta utólag esedékes.

/3/ Összegszerűn nem meghatározott munkabér a helyben szokásos, teljesítményarányos, tételben számolandó el. Ha a munkáltató előzetes megállapodás hiányában a kapott munkabért kevesli, a munkabér hatósági (bírói) megállapodását kérheti. Ilyen vita nem szolgálhat jogcímmel a munkabér felkínált részének visszatartására, és a megállapítás kérésére szóló jog nem szűnik meg azzal, hogy a munkavállaló az alacsonyabb arányú teljesítést elfogadta.

5 § /1/ A felek megegyezhetnek abban, hogy a munkavállaló a munkaviszony tartama alatt a munkáltatótól lakást kap, vagy a munkáltatónál lakik. A lakásnak a helyben szokásos komforttal kell rendelkeznie. A munkavállaló részére a szükséges intimitást, a szükséges egészségügyi berendezéseket, a tisztálkodáshoz, pihenéshez, kikapcsolódáshoz szükséges időt és teret biztosítani kell.

/2/ Amennyiben a munkáltató a munkavállaló részére lakást, esetleg étkezést, vagy más ellátást (munkaruha stb) biztosít, ezt a munkabér megállapításában figyelembe lehet venni.

/3/ A családfő háztartásában a vele élő (ellátott) családtagok részéről végzett munkát ellenkező kifejezett megállapodás hiányában ingyenesnek kell vélelmezni. A végzett munka és a nyújtott ellátás közötti feltűnő aránytalanság esetén a hatóság (bíró) arányos munkadíjat állapíthat meg a munkavállaló kérésére.

6 § /1/ A munkáltató köteles a munkaviszony időtartamára a munkavállaló után fizetendő betegség- és nyugdíjbiztosítást, a munka igénybe vétele miatt esedékes adót, illetéket befizetni.

/2/ E kötelezettség alól a munkavállaló csak jogszabályi kivétel esetén, vagy akkor mentesül, ha a munkavállaló a munkát mint egyéni vállalkozó teljesíti és arról szabályszerű számlát ad.

7 § /1/ A magán-munkáltatói szerződés alapján a munkavállaló tevékenységét a munkáltató irányítása alatt, annak felelősségére végzi. A munkavállaló azért felel, hogy a munkaviszonyon belül legjobb tehetsége szerint, szorgalmasan és az utasítások szerint tevékenykedik. A munkavállaló felel a munkáltatónak utasításai megszegésével, egyébként szándékosan vagy feltűnő gondatlansággal, okozott kárért annak teljes terjedelmében. Egyébként a munkaviszony során a munkáltatónak vagy másnak okozott kárért három havi tételnek megfelelő bér erejéig tartozik felelősséggel.

/2/ A munkavállalói kárfelelősséget a bíróság mérlegelése szerint mérsékelheti, de az összes körülményekre tekintettel fel is emelheti.

/3/ A munkavállalót a munka teljesítése során vagy azzal összefüggésben ért balesetért, kárért a munkáltató felel. Mentesül a felelősség alól, ha a kárt általa el nem hárítható külső ok, vagy a munkavállaló személyes és a munkáltató által el nem hárítható közrehatása okozta. A felek megállapodhatnak abban, hogy ilyen károk ellen a munkáltató a munkavállalót biztosítja. A felek vagyoni viszonyaira, vagy körülményeire tekintettel a munkáltatói felelősséget a bíróság ennél szélesebb körben is megállapíthatja.

/4/ Ellenkező megállapodás hiányában a munkáltató nem tartozik a munkavállalónak betegsége idejére a kieső munkát megfizetni vagy annak megfelelő táppénzt fizetni. Ugyancsak nem köteles a munkáltató – ellenkező megállapodás hiányában – a nála lakó beteg alkalmazottját ápolni. Tartozik azonban gondoskodni az alkalmazottnak a biztosítási jogviszony keretében történő orvosi ellátásáról és szükség szerint kórházba szállításáról.

8 § /1/ A munkavállaló a munkaviszony során tudomására jutott titkot tartozik megőrizni. A munkavégzést – rászoruló ellátatlan, magatehetetlen személlyel szemben – nem használhatja fel személyes előnyök kicsikarására.

/2/ A munkavállaló a munka ellátása során rendelkezésére álló javakra a jó gazda gondosságával tartozik ügyelni, azokért, ha átvette őket, a leltár felelősség szabályai szerint tartozik őrzési felelősséggel.

9 § /1/ A munkaviszony az előre kikötött időpontban megszűnik. A felek tartoznak egymással annak befejeztével elszámolni, használatra átadott vagyontárgyakat visszaszolgáltatni. Ha a munkáltató a határozott időre szóló munkaviszonyt – azonnali felmondásra jogot adó ok nélkül – lejárát előtt megszünteti, köteles a hátralékos időre szóló bért a megszüntetés időpontjában a munkáltatónak kifizetni. Ilyen esetben a munkavállaló a megszűnés után azonnal más munkát vállalhat.

/2/ A határozatlan időre szóló munkaviszonyt bármely fél felmondással megszüntetheti. A munkáltató a munkaviszonyt az első hónap végéig indokolás nélkül a hónap végére felmondhatja. Több hónapon keresztül tartó munkaviszonyt előző hónap folyamán a következő hónap végére lehet felmondani. Szezon jellegű munkára kötött szerződés a szezonális munka folyamán nem mondható fel, csak annak befejezte időpontjára.

/3/ Személyes gondozás teljesítésével járó munkaviszonyt a munkavállaló csak két hétre mondhat fel, hogy helyettesítéséről gondoskodni lehessen. Ha e gondoskodás a helyzeti adottságok miatt (a gondozó hosszabb távolléte vagy betegsége) két hét alatt nem rendezhető, a munkavállaló köteles addig maradni a munkaviszonyban, míg a helyzet rendezéséhez okvetlen szükséges. Egyébként a munkavállaló a munkaviszonyt értelemszerűn bármikor felmondhatja a következő hét végére.

10 § /1/ Rendkívüli körülmények miatt, vagy ha a munkaviszony fenntartása az adott fél részéről nem várható el, a munkaviszonyt azonnalra is fel lehet mondani. Az ilyen

felmondással a másik félnek indokolatlanul okozott kárért a felmondó fél kártérítéssel tartozik.

/2/ A Bíróság ezt a kárfelelősséget méltányosságból csökkentheti.

Különös indokolás.

1 § A szerződés feleire és tartalmára vonatkozó általános, általában diszpozitív, rendelkezések. Kogens a kiskorúval kötött szerződésben a gyámi hozzájárulás előírása.

2 § Amennyiben a munkavállaló kizárólag egy munkavállaló részére tartja fenn munkaerejét, e szerződésnek az írásbeliség és az ellenérték kikötése kogens elemei.

3 § A végzendő munka megállapítása, szakértelem megkövetelhetése.

4 § A munkabér megállapítása szerződésben vagy utólag.

5 § A munkáltató természetbeni szolgáltatásai, azok kötelező minimuma. A családtag közös háztartásban végzett munkájára vélelmezett az ingyenesség az ellátás fejében.

6 § A magánmunka-szerződés közterhei általában a munkáltatót terhelik, kivéve, ha a munkavégzés vállalati formában nyújtott szolgáltatás.

7 § A felek felelőssége szolgáltatásaikért, valamint kárfelelőssége a szerződés során bekövetkezett károkért. A munkáltató felelőssége objektív, sőt azon túl is terjedhet, bírói mérlegelés alapján. A munkavállaló felelőssége korlátolt, vétkesség esetén teljes, de mérsékelhető.

8 § A munkaviszony bensőséges voltából adódó helyzetek rosszhiszemű kihasználásának tilalma.

9 § A munkaszerződés megszűnése, határozott és határozatlan idejű szerződéses viszony esetén.

10 § Rendkívüli felmondás. Tételes felsorolás nem indokolt, elég arra utalni, hogy rendkívüli körülmények miatt, vagy ha a szerződés fenntartása valamelyik féltől nem várható el, azonnali felmondásnak van helye. Ha az azonnali felmondás nem volt indokolt és azzal a felmondó kárt okozott a másik félnek, a felmondó kártérítéssel tartozik.

Alkotmányos értékek 13.

Ellátáshoz való jog és ezzel kapcsolatos választás joga:

A szociális ellátásokhoz való jog az Alkotmány különböző rendelkezésein alapul. Különböztetünk a szociális biztonsághoz (70/E § /1/ első fordulat), a szociális ellátáshoz (/1/ öregség, betegség, rokkantság - második fordulat első rész), a létminimum biztosításához (/1/ második fordulat második rész) való jogok között. Mindvalamennyi a személyt illeti meg, emberi méltósága megéléséhez nyújt támogatást. A személy oldaláról alapjogot biztosít, az állam oldaláról kötelezettséget határoz meg az Alkotmány.

Az egyes személyek szociális vonatkozásban szociális biztonságra, ellátásra, valamint a létminimum anyagi feltételeinek biztosítására tarthatnak igényt.

A szociális biztonság a munkaképes kor utáni (öregségi), valamint a betegség, rokkantság miatti járadékok megállapítása és értékállóságának biztosítása terén jelent állami feladatot. Betegség esetére az Alk. 70/D. § szerinti egészségügyi ellátás nyújt ehhez kiegészítő támogatást.

Hozzá tartozik azonban a szociális biztonsághoz a rászorulókat részére nyújtandó, a gyógyításon túli, ellátási támogatás biztosítása is, öregség, betegség, rokkantság esetén. Ennek tág köre létezik, a rászorultság foka szerint: az ügyintézésben, beszerzésben, főzésben, takarításban nyújtott alapellátástól a testi gondozásig. *A rászorultság megállapítása, a szükséges ellátás biztosítása önkormányzati feladat.* Az ellátás lehet természetben nyújtott vagy költségfedezetet biztosító anyagi juttatás, forrása az önkormányzat részére biztosított költségvetési juttatás, és az Önkormányzat kiegészítő támogatása.

A szociális alapellátás a rászorulóknak nyújtható akár szociális otthonban, akár a rászoruló saját lakásában, akár az általa választott egyéb környezetben. *A lehetőségek közötti választásra a rászorulóknak emberi méltóságából, autonómiájából folyó joga van, amelyet az Alk. 54 § (1) pont biztosít számára.*

Az ember ellátottsága nem csak anyagi kérdés. Ahhoz a megfelelő környezet lehető biztosítása is hozzá tartozik. Épp idős, beteg, vagy egyébként rászoruló korban, amikor az alkalmazkodó készség csökken, a környezet megtartásának, megválasztásának valós lehetőségét kell a rászorult részére biztosítani.^{29[29]} A rászoruló biztonságérzetéhez tartozik a családi, ismerős, vagy egyébként homogén közeg megválasztásának lehetősége. Minden olyan társadalmi törekvés, amely a szociális ellátás terén a többszínűséget szolgálja, támogatandó azért, mert közelíti a minél nagyobb választék biztosításával az ideális ellátáshoz. Minden kényszer- vagy kényszer jellegű intézkedés elveszi az ellátásra szoruló szociális biztonságérzetét, s méltóságát sérti, mert tárgyként, nem alanyként közeledik hozzá.

Az Önkormányzatnak kötelezettsége a szükséges ellátás megszervezése, intézményi vagy házi segítségnyújtási formában. Ha utóbbi családi keretben, vagy a rászoruló otthonában is megoldható, legalább a kínálózó családi, otthoni ellátás és az intézeti ellátás közötti választás reális lehetőségét biztosítani kell az Önkormányzatnak, a családi ellátás anyagi feltételeinek biztosításával, vagy az otthoni ápolás intézményes megoldásának megszervezésével. ***Arra az esetre, ha az ellátást a család tagjai nyújtják, a törvénycsomag nem tartalmazza az***

^{29[29]} Amint a szülők számára gyermekük nevelésének környezete megválasztása szempontjából reális esélyt kell biztosítani az iskolaválasztás terén, úgy az egyéni ellátásra szorulóknak is, az otthoni ellátás, ill. az intézmény megválasztása terén. (Alk. 67 § /2/ és 18/1994 (III.31.) AB)

alapellátás anyagi feltételei biztosítását, csak egyes különleges ellátásokét. A jogalkotót e téren alkotmányos műlasztás terheli.

Ezen túl egyházak, magánszervezetek, alapítványok stb. is vállalhatnak, akár intézményi keretben, akár megszerzett otthoni támogatás keretében szociális ellátást. *Erre az Egyháznak alanyi joguk van,* de más polgári szervezetek, társadalmi tömörülések (kisebbségek, szakmai szervezetek stb) is vállalkozhatnak ugyanarra.

Az Egyházak szociális intézmény-alapítási jogát a katolikus egyház vonatkozásában nemzetközi egyezmény is rögzíti, a többi történelmi egyházakkal kormánymegállapodások biztosítják. Folyik azonban ez az alanyi jog a vallásszabadság, az egyesülési szabadság alapjogaiból is. Arra, hogy közfeladat ellátása esetén ezen nem állami (önkormányzati) intézményeket igénybe vevő polgárok az államilag járó anyagi támogatásra egyenlő mértékben jogosultak, azt tehát részükre az intézmény normatív költségvetési forrás-ellátásán keresztül biztosítani kell, az Alkotmánybíróság már többször is rámutatott.

Az Önkormányzat, vagy az állami szakigazgatás feladata annak megállapítása, hogy az egyházi vagy magán szociális (oktatási) intézmény a közfeladat ellátására megfelelő-e. Nem tartozhat viszont önkormányzati autonomia körébe annak megállapítása, hogy több kínálkozó lehetőség közül hol nyujtsák a rászorulóknak az ellátást, hanem ez a rászoruló autonóm személyi döntése körébe tartozik.

Akár egyházi, akár települési, akár nemzetiségi homogén közegben szeretne élni az ellátásra szoruló, arra reális választási lehetőséget kell kínálni. Ugyanez áll arra vonatkozólag, hogy honnét szeretné igénybe venni a szociális alapellátásra rászoruló a szükséges támogatást. Ez legalább annyit jelent, hogy a választott környezetben, vagy a választott ellátó részéről, akármelyik is az, azonos minimális normatív ellátást kell részére biztosítani. ***Erre az önkormányzatoknak nem lehetőséget kell adni saját mérlegelésüktől függően, hanem kötelezni kell őket a megfelelő költségvetési forrásoknak az ellátandó által választott intézmény részére történő átengedésére.*** A jelenlegi törvényszöveg azért aggályos, mert úgy olvasható, hogy az Önkormányzat a más ellátási formák igénybevételét csak akkor köteles támogatni, ha saját mérlegelése szerint az ellátást megoldani a maga keretében nem tudja. Ilyenkor köthet ellátási szerződést más szervezettel (egyházzal), és ez esetben köteles az ellátást azonos mértékben finanszírozni. Szt 121. § /3/ és 126 § /3/). A jelenlegi szöveg azt sugallja, hogy az Önkormányzat ilyen szerződést mérlegelése szerint *köthet*.

A jogbiztonság és egyértelműség miatt a Törvény szövegének módosítása indokolt úgy, hogy abból kitűnjék: ***Más szervek nem csak akkor vállalkozhatnak szociális ellátásra, szolgáltatásra, ha az Önkormányzat feladatát nem, vagy nem teljes mértékben látja el.*** Nem csak akkor köteles az e szervek, intézmények által nyújtott ellátáshoz az Önkormányzat a 125 § c) és e) pontja szerinti költségvetési eszközöket átengedni az ellátást, a rászoruló választása alapján, ténylegesen nyújtó szervnek, intézménynek, (családnak), ha maga az Önkormányzat az ellátást *nem tudja* biztosítani, hanem ***minden olyan esetben, amikor az egyébként ellátásra szoruló nem az Önkormányzat ellátását választja, veszi igénybe.***

A jelenlegi szöveg szerint egyházi vagy más fenntartók által nyújtott szociális ellátásért az egyébként rászoruló, illetőleg az intézmény nem kap normatív juttatást, ha az Önkormányzat, azon indokkal, hogy az ellátást maga is biztosítani tudja, nem köt az ellátást nyújtó fenntartóval szerződést. Az intézmény létrehozója tehát nem lehet biztos abban, hogy ellátmányt kap, akkor sem, ha arra jogosultak közszolgáltatásnak minősülő ellátását nyújtja, hiszen az Önkormányzat a támogatás átengedését / folyósítását ahhoz kötheti, hogy az ellátandó az általa meghatározott intézményben / intézménytől vegye a szolgáltatást igénybe. Ez az egyházi fenntartóknak a szociális intézmények létrehozására szóló alanyi jogát is sérti, de ***diszkriminatív elsősorban az egyházi (vagy más) intézményhez ellátásért forduló, vagy***

családi ellátást igénybe vevő rászorulóval szemben, akinek alkotmányos alapjogon járó ellátását, ellátása finanszírozását tagadják meg, ill. kötik feltételhez.

Értékek a polgári jogban - kiegészítés

1) A jogállamiság a társadalomnak a jogrenddel szembeni elfogadó, azzal érzelmileg és értelmileg azonosuló hozzáállásán múlik. "Dieu et mon droit" mint jelmondat azt a két hatalmat állítja az értékek élére, amelyek az emberi személyt és a társadalom tagját határozzák meg, s együtt jelentik az ember méltóságát, minden emberi jogok összefogó kifejezését. Ennek természeteskénti átérzése nélkül, megkérdőjelezhetetlen elfogadása nélkül nincs jogállam. "Ember lenni mindig minden időben", a legtöbb kell hogy legyen a társadalom minden tagja számára - függetlenül attól, hogy vallja-e, e méltóság eredője az emberi személy Isten képére teremtettségéből folyik. A világszabadságot zászlajára író politika, a szabadságért meghalni készség, a szabad jogkövetésért kész meghalni, szembefordulva a jogi (voltaképp államhatalmi) eszköztárat használó önkény erőivel.